

Frontinus

1922

Lit. Rom. B

2967 d

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

FRONTINVS
DE AQVAEDVCTV VRBIS ROMAE

EDIDIT
F. KROHN

LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI

A 302 91.300 - 693

Neuerscheinungen der Bibliotheca Teubneriana

APICII LIBRORUM X QUI DICUNTUR DE RE COQUINARIA QUAE EXTANT. Edd. C. Giarratano et Fr. Vollmer Kart. M 30.—

ARCHIMEDIS OPERA OMNIA. Ed. J. L. Heiberg. Vol. I. M 72.—, geb. M 99.20. Vol. II. M 81.60, geb. M 128.— Vol. III. M 80.—, geb. M 112.—

ARISTOTELIS QUAE FERUNTUR PROBLEMATA PHYSICA. Ed. C. A. Ruelle. Rec. H. Knoellinger.

CATONIS DE AGRICULTURALIBER.

Ed. G. Goetz. [Unter der Presse 1922.] M. TULLI CICERON. SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA (Neubearbeitg.)

Editio maior:

Vol. I. 2. Rhetoricilib. duo qui vocantur de inventione. Rec. Ströbel. Kart. M 35.20
Vol. IV. 7. Oratio pro P. Quintio. Ed. Klotz. Kart. M 10.—

* Vol. IV. 8. Oratio pro Sex. Roscio Amerino. Ed. Klotz. Kart. M 15.—

Vol. IV. 9. Oratio pro Q. Roscio comœdo. Ed. Klotz. Kart. M 6.75

Vol. IV. 10. Pro Tullio. — Pro Fonteio. —

Pro Caecina. Rec. Schoell. M 15.—

Vol. V. 11—13. Verrinae. Rec. Klotz. [Unter der Presse 1922.]

Vol. VII. 21. Orationes cum senatui gratias egit. — Cum populo gratias egit. — Dedomosua. — De haruspicum responsis. Rec. Klotz. Kart. M 25.60

Vol. VII. 22. Pro P. Sestio. Rec. Klotz. Kart. M 17.60

Vol. VII. 23. In P. Vatinium. — Pro M. Caelio. Rec. Klotz. Kart. M 17.60

Vol. VII. 24. Orat. de provinciis consularibus. — Pro L. Cornelio Balbo. — In L. Calpurnium Pison. Rec. Klotz Kart. M 25.60

Vol. VII. 25. Pro Cn. Plancio. — Pro Rabirio Postumo. Rec. Klotz. — Pro Scannro. Rec. Schoell. Kart. M 22.40

Vol. VII. kplt. M 80.—, geb. M 96.—

Vol. VIII. 26. Pro T. Annio Milone. Rec. Klotz. M 12.80

* Vol. VIII. 27. Pro Marcello. — Pro Ligario. — Pro rege Deiotaro. Rec. Klotz. M 11.20

Vol. VIII. 28. In M. Antonium Philippicae XIV. Rec. Schoell. M 25.—, geb. M 45.—

Vol. VIII. 29. Orationum deperditarum fragm. Rec. Schoell. Kart. M 20.80

Vol. VIII. 29a. Praeff. Indd. vol. VIII. Geh. M 25.60

Vol. VIII. kplt. M 80.—, geb. M 96.—

Vol. IX. 30. Epist. ad fam. 1—IV. Rec. H. Sjögren. [Unter der Presse 1922.]

Vol. XI. 37. Epistularum ad Q. fratrem libri tres. — Q. Ciceronis comment. petit. Rec. Sjögren. Kart. M 19.20

Vol. XI. 38. Epist. ad Brutum, ad Octavianum. — Fragm. epistularum. Rec. Sjögren. M 12.80

Vol. XI. 38a. Praeff. Indd. vol. XI. M 16.—

Vol. XI. kplt. Kart. M 40.—

Vol. XII. 39. De re publica. Librorum sex quae manserunt. Rec. Ziegler. Kart. M 28.80

Vol. XII. 42. Academicorum reliquiae cum Lucullo. Rec. Plasberg. Kart. M 25.—

Vol. XIII. 43. Definibus bonorum et malorum libri quinque. Rec. Schiche. Kart. M 35.20

* Vol. XIII. 44. Tusculanae disputationes. Rec. Pohlenz. M 25.—, geb. M 45.—

Vol. XIII. kplt. M 57.60, geb. M 76.80

Vol. XIV. 45. De natura deorum. Rec. Plasberg. Kart. M 33.60

* Vol. XIV. 47. Cato. Lael. Rec. Simbeck. De gloria. Rec. Plasberg. Kart. M 20.60

Vol. XV. 49. Admiranda Corogr. Fragm. hist. Fragm. inc. Fragm. poes. [In Vorb. 22.]

Von den mit * bezeichneten liegt auch eine editio minor vor.

CAESARIS DE BELLO GALLICO. Ed. A. Klotz. Ed. maior. Geh. M 40.—, geb. M 50.—. Ed. minor. M 22.—

DIONIS CHRYSOSTOMI ORATIONES.

Post Ludovicum Dindorfium ed. de G. Budé. Vol. I. M 72.—, geb. M 99.20

Vol. II. M 72.—, geb. M 99.20

EPICURI EPIST. TRES ET RATAE SENT. A LAERTIO DIOG. SERV. Ed. P. v. d. Mühl. [In Vorb. 22.]

EROTICORUM FRAGMENTA PAPYRACEA. Ed. B. Lavagnini

FRONTINUS DE AQUAEDUCTU. Ed. F. Krohn.

HERODIANUS AB EXC. D. MARCI. LIBRI VIII. Ed. K. Stavenhagen.

JAMBЛИCHУS THEOLOGOUMENA ARITHMETICA. Ed. de Falco. [Unter der Presse 1922.]

LIBANII OPERA. Ed. R. Foerster. Vol. X. M 320.—, geb. M 352.—. Vol. XI. [Unter der Presse 1922.]

PLUTARCHI VITAE PARALLELAE. Rec. C. Lindskog et K. Ziegler.

Vol. I, 1. M 62.50, geb. M 80.—. Vol. I, 2. M 55.—, geb. M 70.—. Vol. III, 1. M 80.—, geb. M 90.—

RHETORES GRAECI. Vol. XIII. ROMANI SOPHISTAE. Ed. W. Camphausen. [Unter der Presse 1922.]

P. VERGILI MARONIS OPERA. Rec. W. Janell. Editio maior. Geh. M 48.—, geb. M 68.80

— AENEIS. Rec. W. Janell. Ed. maior. Geh. M 35.20, geb. M 52.80. Ed. minor. Geh. M 20.—, geb. M 35.—

— BUCOLICA ET GEORGICA. Rec. W. Janell. Ed. maior. Geh. M 24.—

Verlag von B. G. Teubner · Leipzig und Berlin

Preisänderung vorbehalten

IULII FRONTINI
DE AQUAEDUCTU URBIS ROMAE
COMMENTARIUS

EDIDIT

F. KROHN

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXXII

Friedrich

1922 IA 2604

495

LIPSIAE: TYPIS E. G. TEUBNERI

13. 8¹³ 4445

PRAEFATIO

A codice Cassinensi 361 repetendam esse originem omnium qui innotuerunt librorum mss Frontini de aqueductu urbis Romae commentarium exhibentium primus docuit Francis-
eus Buecheler, et cum ne Gundermannus quidem, quo nemo studiosius accuratiusve codices Frontinianos perscrutatus est, in recensendo Herschelii libro (cf. infra) aut in recognoscenda lege Quinctia (Bruns, Font. iur. Rom.⁷) novos fontes ostendit, in unici Cassinensis fide adhuc adquiescendum est. de eo codice diligenter docteque rettulerunt Petschenigius (Wien. Stud. VI (1884) p. 249) et ipse Gundermannus (Berl. philol. Wochenschr. XXIII (1903) p. 1450); integrum eius exemplar lucis ope depictum, munus omnibus philologis gratissimum, Herschelius libro suo qui inscribitur 'Frontinus and the Water Supply of the City of Rome' adiecit. percontantes vero de aetate eius codicis delegandi sunt ad eam quam modo commemoravi Gundermanni commentationem, qua, quod iam alii viri docti contenderant, saeculo XII propria manu Petri Diaconi Cassinensem scriptum esse comprobavit. nec non aliam rem notatu dignam idem v. d. scite explicavisse videtur. occurrunt enim in codice C quibusdam locis corruptis inter litteras minusculas mixtae maiusculae, quae litterarum formae cum ex proposito libro fideliter in novum exemplar translatae esse existimarentur, ex codice antiquissimo Cassinensem descriptum esse testari videbantur. aliter Gundermannus. is enim istas notas ab solita scriptura differentes 'litteras tonsas' esse statuit, quibus illius aetatis scribae ad significandas lectiones laesas 'causa discretionis' interdum utebantur. uti igitur nulla re eo compellimur, ut Cassinen-

sem ex codice tam vetusto descriptum esse opinemur, ita mutatae inter se litterae n et u, a et q, f et s quale ad exemplar redeat haud dubie indicant.

Explicitis quae in universum ad librorum mss memoriam pertinebant non alienum videtur etiam de corruptelis eorumque emendandarum ratione pauca subiungere. respicienda autem sunt, si exceperis quaedam dittographiae et interpolationis exempla, tria mendorum genera, quae sanantur aut corrigendis litteris aut explendis lacunis aut transpositione verborum. et primo quidem corruptelæ genere maxime laborare eas partes, quae numerorum multitudine scatent, consentaneum est. inveniuntur tamen et in his quae magna cum probabilitate corrigi possint, quemadmodum sunt fistularum moduli (cap. 39—63), quos post Poleni et Buecheleri measque ipsius examinationes rogatu meo Martinus Lindow nescio diligentiore an amabiliore cura denuo ad calculos vocavit. at vero erogationum expedire rationes (cap. 78—86) vix cadit in potestatem, quoniam quo tandem in numero ab librario erratum sit plerumque diiudicari nequit. sed ea quae perperam lecta scriptave sunt levia sunt prae eis, quae totorum verborum atque etiam sententiarum defectu hiant, quam praecipue iniuriam passum esse Frontini opusculum vel inde adparet, quod librarius, ut erat diligentissimus, haud paucis locis relicto spatio albo desiderari aliqua ipse monuit praeterea comparentur inter se cap. 26 et 38, quibus eadem res casu bis tradita est ita ut plerisque locis c. 38 ex capite 26 expleri possit, illud autem verbis *digitus — aequalis est* (p. 19, 1) capite 26 sit plenius. ita vix unam paginam maioribus minoribusve lacunis carentem invenies, ex quibus quasdam tractandas, quia pluribus verbis opus est, huic praefationi reservavi. audiamus igitur quae Hirschfeldius (D. Kaiserl. Verwaltungsbeamten p. 206) disputat de eo loco qui misere corruptus sic traditur p. 41, 9 *itemque cum viarum curatoresque frumentique parte quarta anni publico fungebantur ministerio, ut curatores quarum iudiciis vacent privatis publicisque.* secundum ea fere scribendum esse v. d. autumat: *itemque cum viarum curatores*

<curatores> que frumenti qua parte anni publico fungantur ministerio <ea e>t curatores aquarum iudiciis vacent privatis publicisque. sed ita quoque Frontinum concepta verba male mutilavisse putandum esse dicit, cum in ipso senatus consulto sine dubio verba *iudiciis vacent privatis publicisque* bis posita fuerint, et eo quo legantur loco et post *ministeria*. quodsi rectum vedit Hirschfeldius, manifestum est non Frontini licentia sed librarii alicuius errore ea verba omissa esse. videamus aliud exemplum.

p. 48, 23 legimus: *ad tutelam ductuum sicut promiseram divertemus, rem eniore cura dignam, cum magnitudinis Romani imperii vel praecipuum sit indicium. multa atque ampla opera subinde nascuntur etc.* sed tutelam ductuum Frontinum praecipuum magnitudinis Romani imperii indicium duxisse et dixisse equidem non crediderim. scribendum igitur *sint* (scil. *ductus*)? facilis quidem levisque emendatio; nihilominus intolerabile asyndeton relinquitur, quod plurimum verborum supplementum postulare videtur, similiaque satis multa invenies. transpositionis autem luculenta exempla ostenderunt Buechelerus (p. 38, 20; cf. etiam p. 18, 10) et Gundermannus (p. 53, 18). alia in dubio relinquuntur, velut rectene scribatur p. 38, 11 *dum altius repeto leges de singulis aquis latas an leges singulas de aquis latas diiudicare non ausim, sed Dederichii emendationem scribentis p. 50, 8 non minus autem quam sol acrior gelatio praecipit materiam pro sol acrior quam gelatio cur spreverit Buechelerus non video. denique si conspicere velis locum multiplici ratione emendandum, revolvas*

p. 54, 14 ubi in cod. C scriptum videmus: *quo minus in eo loco pascere herbam fenum secare. sentes Cura-tores aquarum qui nunc sunt; "circa fontes" quique erunt; et fortuni et muroꝝ. et riuos et specus terminatus est ar-bores . . . tollantur.* indicavit librarius lacunam maiorem post *sentes*, minorem post *fortuni*, indicavit porro transpositionem, latet alia lacuna non significata post *erunt*, corrupta sunt verba *fortuni* et *muroꝝ*, restituiturque totus locus secundum Poleni Mommseni Buecheleri emendationes sic: *quo minus*

in eo loco pascere, herbam fenum secare, sentes <tollere liceat, eius hac lege nihilum rogato>. curatores aquarum qui nunc sunt quique erunt <faciunto, ut in eo loco, qui locus> circa fontes et forni<ces> et muros et riuos et specus terminatus est, arbores ... tollantur. en quam non simplici ratione emendandi interdum uti oporteat, unde vereor ne fortiore remedio opus sit ad sananda extrema huius commentarii verba quae sunt

p. 55, 18 *in reliquo<m>* vero opto ne executio legis necessaria sit, cum officii fidem etiam per offensas tueri praestitit. quod enim temptatum est praestet sive praestiterit, id sententiae nullo modo convenit. quodsi meminerimus Frontinum paulo ante (v. 13) praedicare se sedulo laboravisse, ut quantum in se esset, etiam ignorarentur qui erravissent, et alio loco (p. 30, 9) rei per offensas agendae mentionem facere, haud scio an ita restituenda sit sententia, ut auctor dicat certis condicionibus (cf. p. 30, 9) officii fidem etiam per offensas tueri praestitissem. in reliquom vero se optare ne executio legis necessaria sit.

Restat ut de titulo huius commentarii pauca dicamus, qui *de aqueductu urbis romae* primarii codicis fide traditus adeo suspectus videbatur, ut inde ab reperto Cassinensi alii alio modo opinatae corruptelae mederi studerent. sed spectantes eo coniecturae abnuendae sunt omnes, quoniam et in Codice Theodosiano (XV 2) et in Codice Iustiniano (XI 43) ea quae de aqua ducta ducenda tuenda eroganda dicuntur eundem titulum prae se ferunt, qui est *de aqueductu*. abstinentum ergo emendationibus. verum in alia re ab codicibus receendum esse recte monuit Kappelmacherus (Pauly-Wissowa s. v. Iulius Frontinus); quod enim in duos libros hoc Frontini opusculum a librariis dividitur, id neque cum ipsius auctoris testimonio consentit de commentario suo semper singulari numero loquentis, neque res ipsa talem caesuram post cap. 63 patitur, quandoquidem secundum discriptionem cap. 22 datam ea quae inde a cap. 23 usque ad cap. 87 tractantur arte inter se cohaerent. ad unum igitur librum universam materiam revocavi.

Postremo si ab disputationibus philologicis ad archaeologiam paululum divertere licebit, non praetermittam commemorare veteres non solum in libris titulisque sed etiam pictura ditatam aquae copia Romam celebravisse, illam picturam dico quae anno MCMIX in monte Caelio in domo quae vocatur casa dei SS. Giovanni e Paolo reperta peritorum admirationem movit. conspiciuntur in sinistra parte tres arcus recubansque super eos Amnis aquae ductum significari ostendit; in medio autem imperator deae Romae aquam subministrans depictus esse videtur. nisi quid obstat de Claudio cogitaverim, eamque quaestionem ut viri notitia rerum instructi absolvant vehementer opto.

Ser. Monasterii m. Mai.

F. Krohn.

CONSPECTUS SIGLORUM

C = cod Cassinensis 361 (obiter citantur codd. Urbinas sive Vaticanus 1345 et Vaticanus 4498). — album in ipso textu relictum significat item in C spatum album extare (nisi quod capp. 39—63, 78—86, 102 conspectus causa per singula cola ordinata sunt).

** asterisci lacunas ab C non notatas indicant.

< > addunt [] secludunt.

| verba hastis inclusa | aliunde translata sunt.

|| unde deprompta sint indicat.

per compendia scribuntur nomina *Joc(undi) Pol(eni) Ded(erichii)*

qui praebet etiam *Heinr(ichii)* adnotationes et *Schul(tzii)* commentarios, *Buech(eleri) Lanc(iani)*; cf. Atti dei Lincei vol. IV (1880) p. 215 sq.) *Gund(ermannii)*; cf. Brunsii Font iur. Rom.⁷). emendationes non indicato auctore receptae

Italis XV saeculi Buechelero teste debentur; quae post Buecheleri editionem accesserunt, in Bursiani annal. vol. 156 (1912) p. 376 inveniuntur, alias ex variis scriptis contuli.

IULII FRONTINI
DE AQUAEDUCTU URBIS ROMAE
COMMENTARIUS

Cum omnis res ab imperatore delegata intentiorem
exigat curam, et me seu naturalis sollicitudo seu fides
sedula non ad diligentiam modo verum ad amorem quo-
que commissae rei instigent sitque nunc mihi ab Nerva
5 Augusto, nescio diligentiore an amantiore rei publicae
imperatore, aquarum iniunctum officium <cum> ad usum
tum ad salubritatem atque etiam securitatem urbis per-
tinens, administratum per principes semper civitatis
nostrae viros: primum ac potissimum existimo, sicut in
10 ceteris negotiis institueram, nosse quod suscepi. neque 2
enim ullum omnis actus certius funda<men>tum credi-
derim, aut aliter quae facienda quaeque vitanda sint
posse decerni, aliutve tam indecorum tolerabili viro,
quam delegatum officium ex adiutorum agere paecep-
15 tis, quo<d> fieri necesse est, quotiens inperitia praepo-
siti ad i<ll>orum decurrit usum, quorum etsi necessa-
riae partes sunt ad ministerium, tamen ut manus quaedam
et instrumentum agentis . quapropter ea quae ad
universam rem pertinentia contrahere potui, more iam
20 per multa mihi officia servato in ordinem et velut in

Incipit plogus iulii frontini in libro de aqueductu urbis ro-
mae C 6 cum addidi (tum add. cod. Urbin.) 8 civitatis
(civitatis *Haupt*) celuitatis C 11 fundatus C 15 quo C
15/16 p̄cosit ei adi (2 litt. spat.) orua decurrit C (em. Schul)
18 agentis (5 litt. spat.) Qua p̄pt C (esse debent suppl. Joc)
20 hordinē C

[hunc] corpus deducta in hunc commentarium contuli, quem pro formula administrationis <respicere possem>.

in aliis autem libris, quos post experimenta et usum composui, succendentium res acta est; huius commentarii pertinebit fortassis et ad successorem utilitas, 5 sed cum inter initia administrationis meae scriptus sit, in primis ad meam institutionem regulamque proficiet. 3 ac ne quid ad totius rei pertinens notitiam praetermississe videar, nomina primum aquarum, quae in urbem Romam influunt, ponam; tum per quos quaeque earum 10 et quibus consulibus, quo post urbem conditam anno perducta sit; dein quibus ex locis et a quoto † cepisse * * * at, quantum subterraneo rivo, quantum substruzione, quantum opere arcuato; post altitudinem cuiusque modulorumque * * * erogationes ab illis factae sint, 15 quantum extra urbem, quantum <intra> urbem unicuique regioni pro suo modo unaquaeque aquarum serviat; quot castella publica [privataque] sint, et ex is quantum publicis operibus, quantum muneribus — ita enim cultiores* adpellantur — quantum lacibus, quantum nomine 20 [Iulii] Caesaris, quantum privatorum usi<bus> beneficio principis detur; quod ius <ducendarum> tuendarumque sit earum, quae id sanciant poenae lege, senatus consulto et mandatis principum inrogatae.

1 ex ditt. c 2 post administrationis 20 fere litterarum spatiū reliquit prior manus. respicere possem cum insequenti lineola suppl. posterior manus 5 = fortassis = ptinebit cum transponendi signis c 12 sint c miliario add. Joc cepisse. | at sine lacuna c (coepisset Pol prob. Buech; fort. a quoto <miliario initium> capessat. deinde quot passus ductus cuiusque efficiat supplendum esse vidit Buech) 13 subtractionē c 15 rationes; denique quae addi iussit Buech praeente Schultzio ab illis] habiles c 16 intra add. Pol 18 privataque del. Schul 19 minorib; c 20 lacus add. Lanc p. 581 (an salientes?) 21 iulii cesaris c usibus Heinr usi c 22 ducendarum add. Schul 23 poenae lege Buech pena elige c 24 irogate. | Explicit plogus c

Ab urbe condita per annos quadringentos quadraginta 4
 unum contenti fuerunt Romani usu aquarum, quas aut
 ex Tiberi aut ex puteis aut ex fontibus hauriebant.
 fontium memoria cum sanctitate adhuc extat et colitur:
 5 salubritatem aegris corporibus adferre creduntur, sicut
 Camenarum et Apollinaris [in] et Iuturnae. nunc autem
 in urbem confluunt aqua Appia, Anio vetus, Marcia,
 Tepula, Iulia, Virgo, <Alsietina> quae eadem vocatur
 Augusta, Claudia, Anio novus.

10 M. Valerio Maximo P. Decio Mure consulibus, anno 5
 post initium Samnitici belli tricesimo aqua Appia in
 urbem inducta est <ab> Appio Claudio Crasso <cen>sore,
 cui postea <Caeco> fuit cognomen et viam. Ap-
 piam <a porta> Capena usque a<d urbem> Capuam mu-
 15 nienda<m> curavit. collegam habuit C. Plautium, cui ob
 inquisitas eius aquae venas Venocis cognomen datum
 est. sed quia is intra annum et sex menses deceptus a
 collega tamquam [ib]idem facturo abdicavit se censura,
 nomen aquae ad Appii tantum honorem pertinuit, qui
 20 multis tergiversationibus extraxisse censuram traditur,
 donec et viam et huius aquae ductum consummaret.
 concipitur Appia in agro Lucullano via Praenestina inter
 miliarium septimum et octavum diverticulo sinistrosum
 passuum septingentorum octoginta. ductus eius habet
 25 longitudinem a capite usque ad Salinas, qui locus est ad
 portam Trigeminam, passuum undecim milium centum

6 Camoenarum *Ded caminaras* C (Camenalis?) inetiūne
 (ex dittographia) C 7 Anio] quā C 8 <Alsietina> 10
 fere litterarum spatium in C 10 ualerius maximus C 11 tri-
 cesimo Buech (praeceunte Sigonio fast. Rom. p. 85) uicesimo C
 12 ab om. C cen in censore add. posterior manus 13 Caeco
suppl. Joc] 7 fere litterarum spatium in C post cogno-
 men 8 fere litt. spat. in C 14 <a porta> 8 fere litt.
 spat. in C usq a (7 litt. spat.) capuā C munienda C
 15 plautū C 17 his C 18 ibidē C 21 c̄sumaret C 22 lu-
 culano C pnestrina C (Collatinam esse affirmat Lanc
 p. 247)

nonaginta: <ex eo rivus est> subter<raneus pas>suum undecim milium centum triginta, supra terram substructio et arcuatura proximum portam Capenam passuum sexaginta. iungitur ei ad S<p>em veterem in confinio hortorum Torquatianorum et norum † ramum 5 Augustae ab A<ugusto> in supplementum eius additum † toco nomen denti Gemellorum. hic via Praeneistica ad miliarium sextum deverticulo sinistro<sus> passuum nongentorum octoginta proxime viam Collatiam accipit fontem. cuius ductus usque ad Gemellos efficit 10 rivo subterraneo passuum sex milia trecentos octoginta. incipit distribui <Appia> imo Publicii clivo ad portam Trigeminam, qui locus Salinae adpellantur.

6 Post annos quadraginta quam Appia perducta est, anno ab urbe condita quadragecentesimo octogesimo uno 15 M'. Curius Dentatus, qui censuram cum Lucio Papirio Cursore gessit, <Anion>is qui nunc vetus dicitur aqua<m> perducendam in urbe<m> ex manubiis de Pyrro captis locavit, Spurio Carvilio Lucio Papirio consulibus iterum. post biennium deinde actum est in senatu de consum- 20 mando eius aquae opere † irefent nocumi praetor. tum ex <seña>tus <cons>ulto duumviri <a>quae perdu- cendae <cre>ati sunt Curius, qui eam locaverat <et> Fulvius Flaccus. Curius intra quintum diem quam erat duumvirum creatus decessit; gloria perductae pertinuit 25 ad Fulvium. concipitur Anio vetus supra Tibur vicesimo

1 ex eo rivus est supterraneus passuum suppl. Buech supsuū
(sine lac.) c 2 milia c 4 sexaginta. (5 litt. spat.) iungi† c
ads(2 litt. spat.)em c (em. Pol) 5 <Epaphroditia>norum Lanc
p. 249 6 aba (3 litt. spat.) ī suppl. c (ab Augusto Pol ab
Agrippa Schul) additū (3 litt. spat.) toco nom̄ (4 litt. spat.)
denti c 8 sinistro c 12 Appia suppl. Pol] 2 litt. spat. in c
clivo Pol ciluo c 16 M. c 17 <Anion>is] anion add.
post. man. aqua c 18 urbe c 20 csumando c 21 ope
irefent (3 litt. spat.) nocumi (3 litt. spat.) p̄tortū ex (2 litt. spat.)
tus (3 litt. spat.) ulto | duumviri. q̄ pduēdeati sunt ouri. (2 litt.
spat.) locauat fulvius c (opere referente ?? praetore. tum prop.
Buech; cetera em. Pol) 25 ptimuit c

miliario extra portam [†]RR_A nam, ubi partem <dat> in Tiburtium usu<m>. ductus eius habet longitudinem, ita exigente libramento, passuum quadraginta trium milium: ex eo rivus est subterraneus passuum quadraginta duum milium septingentorum septuaginta novem, substructio supra terram passuum ducentorum viginti unius.

Post annos centum viginti septem, id est anno ab ⁷ urbe condita sexcentesimo octavo, Ser. Sulpicio Galba [cum] Lucio Aurelio Cotta consulibus cum Appiae Anionisque ductus vetustate quassati privatorum etiam fraudibus interciperentur, datum est a senatu negotium Marcio, qui tum praetor inter cives ius dicebat, eorum ductuum reficiendorum ac vindicandorum. et quoniam incrementum urbis exigere videbatur ampliorem modum aquae, eidem mandatum a senatu est, ut curaret, quantum alias aquas quas posset in urbem perduceret.

¹⁵ priores ductus res<tituit et> tertiam illis uberiorem

²⁰ duxit, cui ab auctore Marciae nomen est. legimus apud Fenestellam, in haec opera Marcio decretum sextertium milies octingenties, et quoniam ad consummandum negotium non sufficiebat spatium praeturae in annum alterum est prorogatum. eo tempore decemviri, dum aliis ex causis libros Sibillinos inspiciunt, inveni<sse> dicuntur, non esse <fas> aquam Marciam **seu potius ²⁵ Anionem -- de hoc enim constantius traditur — in Capitolium perduci, deque ea re in senatu M. Lepido pro

¹ portā (2 litt. spat.) RR_A (2 litt. spat.) nā c (Varianam Fea ad Hor. epist. I 14, 3. Baranam Alb. Cassius corso dell' acque antiche p. 33; quod probat Lanc p. 258) dat suppl. Pol 3 litt. spat. in c 2 usu c 8 .S. sulpicius c 9 cum (ex dittogr.) del. Buech amionisq c 11 datus c 12 Marcio Pol marco c; fortasse addendum Q. (Buech) 16 pducēt (7 litt. spat.) ores c 17 rei (4 litt. spat.) t̄riam c (suppl. Buech) illis uberiorem scripsi illiobriC̄ (sequitur 6 litt. spat.) c 18 auctorē artiae c 20 millies octingenties (Schul) et Buech mine octingente. S7 c csumandū c 21 statiū c 22 decēnūra c 23 inuenti c 24 fas add. Schöne (Herm. VI p. 248) <sed Appiam> seu prop. Buech 26 senatu M. Buech senatūc

collegio verba faciente actum Appio Claudio Q. Caecilio consulibus, ea< n >demque post annum tertium a Lucio Lentulo retractatam C. Laelio Q. Servilio consulibus, sed utroque tempore viciſſe gratiam Marcii Regis; atque ita in Capitolium esse aquam perductam. concipitur Marcia via Valeria ad miliarium tricesimum sextum deverticulo euntibus ab urbe Roma dextrosus milium passuum trium, Sublacensi autem, quae sub Nerone principe primum strata est, ad miliarium tricesimum octavum sinistrosus intra < spatium > passuum ducentorum. † fontin sub 10

buspetrei stat in< mobilis > stagni mo< do > colore praeviridi. ductus eius habet longitudinem a capite ad urbem passuum sexaginta milium et mille septingentorum decem et semis: rivo subterraneo passuum quinquaginta quattuor milium ducentorum quadraginta septem 15 semis, opere supra terram passuum septem milium quadringtonitorum sexaginta trium: < ex > eo longius ab urbe pluribus locis p< e >r vallis opere arcuato passuum quadringtonitorum sexaginta trium, propius urbem a septimo miliario subtractione passuum quingentorum viginti 20 octo, reliquo opere arcuato passuum sexs milium quadringtonitorum septuaginta duum.

8 Cn. Servilius Caepio et L. Cassius Longinus, qui Ravilla adpellatus est, censores anno post urbem conditam sexentesimo vicesimo septimo, M. Plautio Hypsaeo 25 M. Fulvio Flacco cos. aquam quae vocatur Tepula ex agro Lucullano, quem quidam Tusculanum credunt, Romam et in Capitolium adducendam curaverunt. Tepula concipitur via Latina ad decimum miliarium deverticulo

1 collegio Pighius (cf. Herm. VI p. 248) collega c Q.] φ c

2 eadēφ c 3 Q.] φ c 7 milium ed. Argentor. milia c

10 spatium add. Joc fontin (7 litt. spat.) sub (3 litt. spat.) buspetrei (3 litt. spat.) statim (3 litt. spat.) stagnimo (2 litt. spat.) colore c (em. Schul) 17 ex suppl. Pol] duarum litt. spat. in c

18 per Buech p. R. c 21 reliqua c sex. s. miliū c 23 Cn.] C. N. c 25 plautius c Hypsaeo M. Buech (praeēunte Scaligero) hypsaponi c 26 cōs. c 27 luculano c 29 XI cod. Vat. (cf. Rocchi, Studi di stor. e dir. 17 (1896) p. 125) deūticula c

euntibus ab Roma dextro<sus> milium passuum duu<m>. inde suo in urbem perducebatur.

Post Agrippa aedilis post primum consulatum 9 imperatore Caesare Augusto II L. Volcatio cos., anno 5 post urbem conditam septingentesimo nono decimo ad miliarium ab urbe duodecimum via Latina <deverticulo> euntibus ab Roma dextrosus milium passuum duum alterius <a>quae proprias vires collegit et Tepulae rivum intercepit. adquisit<ae> aquae ab inventore nomen Iuliae 10 datum est, ita tamen divisa erogatione, ut maneret Tepulae adpellatio. ductus Iuliae efficit longitudinem passuum quindecim milium quadringentorum viginti sex S: opere supra terram passuum septem milium: ex eo in proximis urbi locis a septimo miliario substructione 15 passuum quingentorum viginti octo, reliquo opere arcuato passuum sex milium quadringentorum septuaginta duum. praeter caput Iuliae transfluit aqua quae vocatur Crabra. hanc Agrippa omisit, seu quia improbaverat, sive quia Tusculanis possessoribus relinquendam credebat; haec namque est quam omnes villae tractus eius per vicem in dies modulosque certos dispensatam accipiunt. sed non eadem moderatione aquarii nostri par<tem> eius semper in supplementum Iuliae vindicaverunt, † nec ut Iuliam augerent, quam hauriebant largiendo compendi sui 20 gratia. exclusa ergo <est> Crabra et totam iussu imperatoris reddidi Tusculanis, qui nunc forsitan non sine admiratione eam sumunt ignari cui causae insolitam abundantiam debeant. Iulia autem revocatis derivationibus, per quas subripiebatur, modum suum quamvis notabili

1 ad C dextror|sus C ita ut rsus additum sit a manu posteriore; sequitur spatium 4 litt. 1/2 duu (1 litt. spat.) īde (1 litt. spat.) suo īurbē C 3 Post | (4 litt. spat.) agrippa C (Post <annos LXXXII M.> Agrippa prop. Buech) 4 ēsule C 6 deverticulo add. Schul 8 aquae Schul q C 9 adquisitaq C (em. Schul) 14 urbi Drechsler (ZföG 1890) urbis C 20 haec] Ec C 22 moderationē C par (4 litt. spat.) eius C 23 sublimtū C udīdicaūunt C fort. hac aut sic 24 cōplendi C (em. Joc) 25 est om. C 26 reddidi Schul reddidit C

siccitate servavit. eodem anno Agrippa ductus Appiae, Anionis, Marciae paene dilapsos restituit et singulari cura pluribus salientibus aquis instruxit urbem.

10 Idem cum iam tertio consul fuisset, C. Sentio ^{Q.} Lucretio consulibus, post annum tertium decimum quam Iuliam deduxerat, Virginem quoque in agro Lucullano collectam Romam perduxit. die quo primum in urbem responderit, quinto idus Iunias invenitur. Virgo appellata est, quod quaerentibus aquam militibus puella virguncula venas quasdam monstravit, quas secuti qui fodderant, ingentem aquae modum vocaverunt. aedicula fonti adposita hanc originem pictura ostendit. concipiatur Virgo via Collatia ad miliarium octavum palustribus locis signino circumiecto continendarum scaturiginum causa. adiuvatur et pluribus aliis acquisitionibus. 15 venit per longitudinem passuum decem quattuor milium centum quinque: ex eo rivo subterraneo passuum milium decem dum octingentorum sexaginta quinque, supra terram per passus mille ducentos quadraginta: ex eo subtractione rivorum locis pluribus passuum 20 quingentorum quadraginta, opere arcuato passuum septingentorum. acquisitionum ductus rivi subterranei efficiunt passus mille quadringentos quinque.

11 Quae ratio moverit Augustum, providentissimum principem, perducendi Alsietinam aquam, quae vocatur Augusta, non satis perspicio, nullius gratiae, immo etiam parum salubrem ideoque nusquam in usus populi fluentem; nisi forte dum opus naumachiae adgreditur, ne quid salubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit et quod naumachiae cooperat superesse, hortis adiacentibus et privatorum usibus ad irrigandum concessit. solet tamen ex ea in Transtiberina regione, quotiens pontes reficiuntur et a citeriore ripa aquae cessant, ex

¹ apie ^c ⁴ Q. add. Pol ¹¹ uocauunt ^c (cf. Sen. nat. quaest. III 11, 3) ¹³ Virgo Schul ergo ^c ¹⁴ circumiecto Joc circulo ^c ^{17/8} decē^{miliū} cum transponendi signis ^c ²⁸ dum scripsi cū ^c ²⁹ pducit ^c

necessitate in subsidium publicorum salientium dari. concipitur ex lacu Alsietino via Claudia miliario quarto decimo deverticulo dextrosus passuum sex milium quingentorum. ductus eius efficit longitudinem passuum viginati duum milium centum septuaginta duorum, opere arcuato passuum trecentorum quinquaginta octo. idem 12 Augustus in supplementum Marciae, quotiens siccitates egerent auxilio, alia<m aquam> eiusdem bonitatis opere subterraneo perduxit usque ad Marciae rivum, quae ab 10 inventore adpellatur Augusta. nascitur ultra fontem Marciae. cuius ductus donec Marciae accedat, efficit passus octingentos.

Post hos C. Caesar, qui Tiberio successit, cum parum 13 et publicis usibus et privatis voluptatibus septem ductus 15 aquarum sufficere viderentur, altero imperii sui anno, M. Aquila Iuliano P. Nonio Asprename cos., anno urbis conditae septingentesimo <unde>nonagesimo duos ductus inchoavit. quod opus Claudio magnificentissime consummavit dedicavitque Sulla et <Ti>tian<o> consulibus, 20 anno post urbem conditam octingentesimo tertio kalendas Augustis. alteri nomen <aquae> quae ex fontibus Caerulo et Curtio perducebatur Claudio datum. haec bonitatis proxima<e> est Marciae. altera, quoniam duae Anionis in urbem aquae fluere cooperant, ut facilius ad 25 pellationibus dinoscerentur, Anio novus vocitari coepit; <altitudine> alia<s> omnes praecedit; priori Anioni cognomen veteris adiectum. Claudia concipitur via Sublacensi ad miliarium tricesimum octavum deverticulo sinistrosus intra passus trecentos ex fontibus duobus 30 amplissimis et speciosis, Caerulo qui a similitudine appellatus est, et Curtio. accipit et eum fontem qui voca-

2 ⁱⁿ quarto c 3 destrosus c 8 egerent Joc agēnt c aliam aquam Joc alia c 16 cōs. c 17 DCCLXXXVIII Pol (prae-eunte Pagio) septingentesimo nonagesimo c 19 [Titiano] tian c 20 DCCCIII Pol (praeente Pagio) octingentesimo sexto c 21 aquae add. cens. Buech 23 proximae Buech pxima c 26 <altitudine> addidi alia c 30 cerule c

tur Albudinus, tantae bonitatis, ut Marciae quoque adiutorio quotiens opus est ita sufficiat, ut adiectione sui nihil ex qualitate eius mutet. Augustae fons, quia Marciam sibi sufficere adparebat, in Claudiam derivatus est, manente nihilo minus praesidiario in Marciam, ut ita 5 demum Claudiam aquam adiuvaret Augusta, si eam ducus Marciae non caperet. Claudiae ductus habet longitudinem passuum quadraginta sex milium <quadrincentorum sex>: ex eo rivo subterraneo passuum triginta sex milium ducentorum triginta, opere supra terram 10 passuum decem milium <centum> septuaginta sex: ex eo opere arcuato in superiori parte pluribus locis passuum trium milium septuaginta sex, et prope urbem a septimo miliario substructione rivorum per passus sexcentos novem, opere arcuato passuum sex milium quadrincentorum nonaginta et unius.

15 Anio novus via Sublacensi ad miliarium quadragesimum secundum in Simbruino excipitur ex flumine, quod cum terras cultas circa se habeat soli pinguis et inde ripas solutiores, etiam sine pluviarum iniuria limosum 20 et turbulentum fluit. ideoque a faucibus ductus interposita est piscina limaria, ubi inter amnem et specum consisteret et liquaretur aqua. sic quoque quotiens imbres superveniunt, turbida pervenit in urbem. iungitur ei rivus Herculaneus oriens eadem via ad miliarium trigesimum octavum e regione fontium Claudioe trans flumen viamque. natura est purissimus, sed mistus gratiam splendoris sui amittit. ductu<s> Anionis novi efficit passuum quinquaginta octo milia septingentos: ex eo rivo subterraneo passuum quadraginta novem milia trecentos, 30 opere supra terram passuum novem milia quadrincentos: ex eo substructionibus aut opere arcuato superiori parte pluribus locis passuum duo [decim] milia trecentos, et

2 adiectione sui *Joc* adlectiones sex C 8 CCCCVI add.
Pol 11 C add. *Pol* 16 unū C 18 Simbruino *Buech* subri-
 uno C 25 ei *Joc* et C 27 natura est *Buech* nature C
 pessim; C 28 Ductu C 33 decim del. *Pol*

propius urbem a septimo miliario substructione rivorum passus sexcentos novem, opere arcuato passuum sex milia quadringentos nonaginta unum. hi sunt arcus altissimi, sublevati in quibusdam locis pedes centum novem.

⁵ Tot aquarum tam multis necessariis molibus pyramidas videlicet otiosas compares aut cetera inertia sed fama celebrata opera Graecorum! ¹⁶

Non alienum mihi visum est, longitudines + quoque ¹⁷ rivorum cuiusque ductus etiam per species operum completi. nam cum maxima huius officii pars in tutela eorum sit, scire praepositum oportet, quae maiora impedia exigant.^{***} nostra quidem sollicitudine non sufficit, singula oculis subiecisse, formas quoque ductuum facere curavimus, ex quibus adparet ubi valles quantae-¹⁵ que, ubi flumina traicerentur, ubi montium lateribus specus adplicitae maiorem adsiduamque + petendi ac muniendi *ri*vi exigant curam. hinc illa contingit utilitas, ut rem statim veluti in conspectu habere possimus et deliberare tamquam adsistentes.

²⁰ Omnes aquae diversa in urbem libra perveniunt. inde ¹⁸ fluunt quaedam altioribus locis et quaedam erigi in eminentiora non possunt; nam et colles sensim propter frequentiam incendiorum excreverunt rudere. quinque sunt quarum altitudo in omnem partem urbis adtollitur,
²⁵ sed ex his aliae maiori, aliae leviori pressura coguntur. altissimus est Anio novus, proxima Claudia, tertium locum tenet Iulia, quartum Tepula, dehinc Marcia, quae capite etiam Claudiæ libram aequat. sed veteres humiliore derecta perduxerunt, sive nondum ad subtile ex-³⁰ plorata arte librandi, seu quia ex industria infra terram aquas mergebant, ne facile ab hostibus interciperentur, cum frequentia adhuc contra Italicos bella gererentur.

⁷ ope C ⁸ suppl. fere *<quantas>* quomque *deinde* per*<lustrare et oculis singulas>* species ¹¹ scid scyre C ¹² nostræ — sollicitudini — suffecit *Joc* ¹⁶ petendi C (*tuendi Buech*)
¹⁷ rivi *Heinr ui* C ²¹ fiunt C ²² colles sensim *Buech* colless
isint C ²⁴ quarum *Schul* duarū C ²⁸ equata C

iam tamen quibusdam locis, sicubi ductus vetustate dilapsus est, omisso circuitu subterraneo vallum brevitatis causa subtractionibus arcuationibusque traiciuntur. sextum tenet librae locum Anio vetus, similiter suffecturus etiam altioribus locis urbis, si ubi vallum submissarumque regionum condicio exigit, subtractionibus arcuationibusve in is erigeretur. sequitur huius libram Virgo, deinde Appia: quae cum ex urbano agro perducerentur, non in tantum altitudinis erigi potuerunt. omnibus humilior Alsietina est, quae Transtiberinae regioni et maxime iacentibus locis servit.

- 19 Ex is sex via Latina intra septimum miliarium connectis piscinis excipiuntur, ubi quasi respirante rivorum cursu limum deponunt. modus quoque earum mensuris ibidem positis initur. una autem*** earum, Iulia, Marcia, 15 Tepula quae intercepta, sicut supra demonstravimus, rivo Iuliae accesserat, nunc a piscina eiusdem Iuliae modum accipit ac proprio canali et nomine venit. haec tres a piscinis in eosdem arcus recipiuntur. summus <ex> his est Iuliae, inferior Tepulae, dein Marcia. quae ad 20 libram <collis Vi>minalis + con nte a entes ad Viminalem usque portam deveniunt. ibi rursus emergunt. prius tamen pars Iuliae ad Spem veterem excepta castellis Caelii montis diffunditur. Marcia autem partem sui post hortos Pallantianos in rivum qui vocatur Her- 25 culaneus deicit. is per Caelium ductus, ipsius montis usibus nihil ut inferior subministrans, <f>initur supra 20 portam Capenam. Anio novus et Claudia a piscinis in altiores arcus recipiuntur ita ut superior sit Anio. finiuntur arcus earum post hortos Pallantianos et inde in 30 usum urbis fistulis diducuntur. partem tamen sui Clau-

5 si ubi Joc sicubi (uallū) c 6 arcuationib; uēris c (i pro
τ posui) 7 libram c 15 lacuna explenda ex v. 19
18 accipit Joc accepit c 19 ex add. Schul 21 librā (5 fere
litt. spat.) minaliscō (3 fere litt. spat.) nte | a (2 litt. spat.) en-
tes c 25 palliantianos c 26 is Ded se c 27 finitur
Phil. Rubenius elect. II, 35 initur c

dia prius in arcus qui vocantur Neroniani ad Spem veterem transfert. hi directi per Caelium montem iuxta templum divi Claudi terminantur. modum quem acceperunt aut circa ipsum montem aut in Palatium Aventinumque et regionem Transtiberinam dimittunt. Anio 21 vetus citra quartum miliarium intra novi †eq via Latina in Lavicanam inter arcus traicit et ipse piscinam habet. inde intra secundum miliarium partem dat in specum qui vocatur Octavianum et pervenit in regionem 10 viae novae ad hortos Asinianos, unde per illum tractum distribuitur. rectus vero ductus secundum Spem veniens intra portam Exquelinam in altos rivos per urbem ducitur. nec Virgo nec Appia nec Alsietina conceptacula, id est piscinas, habent. arcus Virginis initium 15 habent sub hortis Lucullanis, finiuntur in campo Martio secundum frontem Saeptorum. rivos Appiae sub Caelio monte et Aventino actus emergit, ut diximus, infra clivum Publicii. Alsietinae ductus post naumachiam, cuius causa videtur esse factus, finitur.

20 Quoniam auctoris cuiusque aquae et aetates, praeterea 23 origines et longitudines rivorum et ordinem librae persecutus sum,** non alieni autem modi mihi videtur, etiam singula subicere et ostendere quanta sit copia quae publicis privatisque non solum usibus et auxiliis verum 25 etiam voluptatibus sufficit, et per quot castella quibusque regionibus diducatur, quantum extra urbem, quantum in urbe, et ex eo quantum lacibus, quantum muneribus, quantum operibus publicis, quantum nomine Caesaris, quantum privatis usibus erogetur. sed rationis 30 existimo, priusquam nomina quinariarum centenariarumque et ceterum modulorum, per quos mensura constituta

6 infra (*Ded*) nouum, qui a uia (*add. Ded*) Latina in Lauicanam inter arcus traicit, et ipse p. h. *Buech* 15 lucilianis C
 20 auctoris C 21 origines *Schul* ordines C 22 deest
sententia nunc de erogationibus dicendum esse. 25 q (i. e.
 quod) C 26 deducāt C (*em. Ded*) 27 inurbē C 30 cen-
 tenariūq C (*em. Joc*)

est, proferamus, et indicare quae sit eorum origo, quae vires et quid *que* adpellatio significet, propositaque regula, ad quam ratio eorum et initium computatur, ostendere qua ratione discrepantia invenerim et quam emendandi viam sim secutus.

24 Aquarum moduli aut ad digitorum aut ad unciarum mensuram instituti sunt: digitus in Campania et in plerisque Italiae locis, unciae in Apuliae ci*vi*ta*ti*bus observatur. est autem digitus, ut convenit, sextadecima pars pedis, uncia duodecima. quemadmodum autem inter unciam et digitum diversitas, ita et ipsius digitus *non* simplex observatio est. alius vocatur quadratus, alius rotundus. quadratus tribus quartisdecumis suis rotundo maior, rotundus tribus undecumis suis quadrato minor
 25 est, scilicet quia anguli deteruntur. postea modulus nec ab uncia nec ab alterutro digitorum originem accipiens induc*tus*, ut quidam putant, ab Agrippa, ut alii, a plumbaris per Vitruvium architectum in usum urbis exclusis prioribus venit, adpellatus quinariae nomine. qui autem Agrippam auctorem faciunt, dicunt, quod quinque anti-
 qui moduli exiles et velut puncta, quibus olim aqua cum exigua esset dividebatur, in unam fistulam coacti sint; qui Vitruvium et plumbarios, ab eo quod plumbea lammmina plana quinque digitorum latitudinem habens circumacta in rotundum hunc fistulae modulum efficiat.
 sed hoc incertum est, quoniam cum circumagit, sicut interiore parte adtrahitur, ita per illam, quae foras spectat, extenditur. maxime probabile est, quinariam dictam a diametro quinque quadrantum, quae ratio in sequentibus quoque modulis usque ad vicenariam durat, 30 diametro per singulos adiectione singulorum quadrantum crescente: ut in senaria, quae sex*s* quadrantes in diametro

² *<quae>que] que* C ³ *fort. transpon.* initur et ⁸ *de*
Apulia cogitavit Scaliger] īppulacitahuc C (*p in a corr. ead.*
man.) ¹¹ *non (ante est) add.* Joc ¹⁵ *detērun̄t* C ¹⁹ *qui-*
nariae Buech quinario C ²² *sint Heinr* sunt C ³⁰ *uicinariā* C
³¹ *adiectionē* C ³² *sex.s. C (sexs Buech)*

habet, et septenaria, quae septem, et deinceps simili incremento usque ad vicenariam. omnis autem modulus 26 colligitur aut diametro aut perimetro aut areae mensura, ex quibus et capacitas adparet. differentiam unciae, 5 d⁵igit quadrati et d⁵igit rotundi, et ipsi<us> quinariae ut facilius dinoscamus, utendum est substantie quinariae, qui modulus et certissimus et maxime receptus est. unciae ergo modulus habet diametri digitum unum et trientem digitum; capit plus, quam <quinaria>, quinariae 10 octava, hoc est sescuncia quinariae et scripulis tribus et bese scripuli. digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri digitum unum et d⁵igit sescunciam sextu<la>m; capit quinariae dextantem. digitus rotundus habet diametri digitum unum; capit quinariae septuncem 15 semunciam sextulam. ceterum moduli, qui a quinaria 27 oriuntur, duobus generibus incrementum accipiunt. et una*** cum ipsa multiplicatur, id est eodem lumine plures quinariae includuntur, in quibus secundum adiectio- nem quinariarum amplitudo luminis crescit. est autem 20 fere tunc in usu, cum plures quinariae inpetratae, ne rivus saepius convulneretur, una fistula excipiuntur in castellum, ex quo singuli suum modum recipiunt. alte- 28 rum genus est, quotiens non ad quinariarum necessita- tem fistula incrementum capit, sed ad diametri sui men- 25 suram, secundum quod et nomen accipit et capacitatis <modum> ampliat: ut puta quinaria, cum adiectus est ei ad diametrum quadrans, senariam facit. nec iam in solidum capacitatem ampliat; capit enim quinariam unam et quincuncem sicilicum <scripulum>. et deinceps eadem

3 areae mensura Pol eree msure C 5 ipsi C 8—15 foede
corrupta repetuntur cap. 38 9 quinaria add. Buech 10 sese-
uncia C (em. Joc) 12 sexcunciā C sextulam Joc sextū C

14 sptuncē C 15 qnarie C 16/17 est unum Buech (prae-
eunt. Heinr et Pol) 17 multiplican̄ C iumine C 20 usū C
20/21 ne rivus Jordansius (de publ. urb. R. et Constantinop. aquae-
duct. p. 55) neminis C 21 saepius Joc sept̄? C 23 neces-
sitate C 26 <modum> addidi 27 senariū C (em. Schul)
29 <scripulum> addidi (cf. p. 19, 15)

ratione quadrantibus diametro adiectis, ut supra dictum est, crescent septenaria, octonaria usque ad vicenariam. 29 subsequitur illa ratio, quae constat ex numero digitorum quadratorum, qui area, id est lumine, cuiusque moduli contineⁿtur, a quibus et nomen fistulae accipiunt. nam quae habet areae, id est luminis, in rotundum coactos digitos quadratos viginti quinque, vicenum quinum appellatur: similiter tricenaria et deinceps per incrementum <V> digitorum quadratorum usque ad centenum 30 vicenum. in vicenaria fistula, quae in confinio utriusque rationis posita est, utraque ratio paene congruit. nam habet secundum eam computationem, quae in <an>tecedentibus modulis servanda est, in diametro quadrantes viginti, cum diametri eiusdem digitii quinque sint; et secundum eorum modulorum rationem, qui sequuntur, 15 aream habet digitorum quadratorum exiguo minus vi- 31 ginti. ratio fistularum quinariarum usque ad centenum vicenum per omnes modulos ita se habet, ut ostendimus, et omni genere inita constat sibi. convenit et cum is modulis, qui in commentariis invictissimi et piissimi 20 principis positi et confirmati sunt. sive itaque ratio sive auctoritas sequenda est, utroque commentariorum moduli praevalent. sed aquarii cum manifestae rationi <in> pluribus consentiant, in quattuor modulis novaverunt, duodenaria et vicenaria et centenaria et centenaria et 25 32 cenum. et duodenaria<e> quidem nec magnus error nec usus frequens est. cuius diametro adiecerunt digitii semunciam sicilicum, capacitati quinariae <quadrantem * * * * .> † ebensem. <in> reliquis autem tribus modulis plus deprenditur. vicenariam exiguiorem faciunt 30 diametro digitii semisse, capacitate quinariis tribus et

5 ctingeⁿ C (em. Pol) 6 coactos Degering (Rhein. Mus. 57

(1902) p. 27) coacti C 8 increm^unt C 9 <V> scripsi (quoniam Buech) 12 habes C iteⁿcedentib; C (em. Pol)
16 aream Buech adeā C 19 his C 23 in add. Pol 25 centū C 26 duodenaria C 28/29 quinariae quadrantem. In reliquis Pol qnarie ebese. Reliqs C

semuncia. quo modulo plerumque erogatur. centenaria autem et centenum vicenum, quibus adsidue accipiunt, non minuuntur sed augentur. diametro enim centenariae adiciunt digiti plus besem et semunciam, capacitati 5 quinarias decem S— semunciam [sicilicum]. centenum vicenum diametro adiciunt digitos tres septuncem semunciam <sicilicum>, capacitati quinaria<s> sexaginta sex sextantem. ita dum aut vicenariae, qua subinde erogant, 33 detrahunt aut cent(en)ariae et centenum vicenum ad-10 iciunt, quibus semper accipiunt, intercipiuntur in cen-tenaria quinariae viginti septem, in centenum vicenum quinariae octoginta sex [uncia]. quod cum ratione ad-probetur, re quoque ipsa manifestum est. nam pro vice-naria, quam Caesar pro quinariis sedecim adsignat, non 15 plus erogant quam tredecim, et ex centenaria, quam ampliaverunt eque <centenum vicenum> certum est illos non erogare nisi ad artiorem numerum, quia Caesar secundum suos commentarios, cum ex quaque centenaria explevit quinarias octoginta unam se<missem>, item ex 20 centenum vicenum quinarias nonaginta octo, tamquam exhausto modulo desinit distribuere. In summa moduli 34 sunt XX quinque. omnes consentiunt et rationi et com-mentariis exceptis his quattuor, quos aquarii novave-runt. omnia autem quae mensura contine<n>tur, certa 25 et inmobilia congruere sibi debent; ita enim universitati ratio constabit. et quemadmodum verbi gratia sextarii ratio ad cyatos, modii vero et ad sextarios et ad cyatos respondent: ita et quinariarum multiplicatio in ampliori-bus modulis servare consequentiae suae regulam debet. 30 alioqui cum in erogatorio modulo minus invenitur, in acceptorio plus, adparet non errorem esse sed fraudem.

3 minuunt C 4 digiti plus besem *scripsi* digitib; bese C

5 S— *scripsi* semissē C sicilicum *hic delevit*, post semun-ciam v. 7 transposuit Buech Centenouiceno C (em. Pol)

6 semuncia C 7 qnaria C 9 centarie C 12 uncia secl. Buech 15 amplauunt C 16 centenum vicenum add. Buech praeente Schultzio 19 semissem Pol se cum 3 litt. spat. C

24 cōtineñ C 31 acceptore C

- 35 Meminerimus omnem aquam, quotiens ex <altiore loc> o
venit et intra breve spatum in castellum cadit, non tan-
tum respondere modulo suo sed etiam exuberare; quo-
tiens vero ex humiliore, id est minore pressura, longius
ducatur, segnitia ductus modum quoque deperdere; <e>t 5
ideo secundum hanc rationem aut oneranda esse eroga-
tione aut relevanda.
- 36 Sed et <calicis> positio habet momentum. in rectum
et ad libram conlocatus modum servat, ad cursum aquae
oppositus et devexus| id est ad haustum pronior| amplius 10
rapit, ad latus praetereuntis aquae conversus et supinus,
|| segniter et exiguum sumit. est autem calix modulus
aeneus, qui rivo vel castello inditur; huic fistulae ad-
plicantur. longitudo eius habere debet digitos non minus
duodecim,** lumen id est capacitate<m> quanta imperata 15
fuerit. excogitatus videtur, quoniam rigor aeris diffici-
lior ad flexum non temere potest laxari vel coartari.
- 37 Formulas modulorum qui sunt omnes viginti et quin-
que subieci, quamvis in usu quindecim tantum frequentes
sint, derectas ad rationem de qua locuti sumus, emendatis 20
quattuor, quos aquarii novaverant. secundum quod et
fistulae omnes, quae opus facient, derigi debent aut si
haec fistulae manebunt, ad quinarias quot capient con-
putari. qui non sint in usu moduli, in ipsis est ad-
notatum. 25
- 38 [<Uncia hab>et diametri <digitum unum et> trientem
digiti; <capit plus>, quam qui<naria>, quinariae sescun-

1 Meminam; c ex altiore loco *Pithoeus* ex (4 litt. spat.) o c
2 breues. At cū c (em. Joc) 5 deperdere et *Schul* depdet c
8 calicis add. Joc 9 servat Joc seruaū c 10 verba id est
ad haustum pronior transposui ex v. 12; interpretandi causa ad-
scripta iudicare mavult *Buech* 12 segniter et *Buech* segniter c
18 inditur scripsi īduīt c 15 fort. <crassitudo> capaci-
tate c 17 timeri c coortari c 19 subieci *Schul* sub-
iecti c 20 derectas *Buech* derecta c 21 quod c 26 sqq. e
cap. 26 huc translata iudicavit *Schul* Ed diametri trientē
digitū dici. quā q qnarie c

cia et scripulis tribus et bes scripuli. digitus quadratus in latitudine et longitudine aequalis est. digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri digitum unum et digitus sescuncia m sextulam>, capit quinariae 5 dextantem>. digitus rotundus habet diametri digitum unum, capit quinariae septuncem et semiunciam sext

am.]

Fistula quinaria:

39

diametri digitum unum $\overline{\underline{\underline{S}}}$,
10 perimetri digitos tres $S\overline{\underline{\underline{L}}}\rightarrow III$,
capit quinaria m una m .

Fistula \langle senaria \rangle :

40

diametri digitum unum semis,
perimetri digitos IIII $S\overline{\underline{\underline{L}}}\rightarrow II$,
15 capit quinariam unam $\overline{\underline{\underline{S}}}\rightarrow \langle VII \rangle$.

Fistula septenaria:

41

diametri digitum I $S\overline{\underline{\underline{S}}}$,
perimetri digitos V S,
capit quinariam I $\langle S\overline{\underline{\underline{L}}}\rightarrow \mathcal{L} \rangle$;
20 in usu non est.

Fistula octonaria:

42

diametri digitos duos,
perimetri digitos sex $\overline{\underline{\underline{S}}}\rightarrow X$,
capit quinarias II S $\mathcal{L}\rightarrow$ quinque.

Fistula denaria:

43

diametri digitos duos et semis,
perimetri digitos septem $S\overline{\underline{\underline{S}}}\rightarrow VII$,
capit quinarias IIII.

Fistula duodenaria:

44

30 diametri digitos $\langle III,$

1 bes C 4 sescuncia capit C 5 dextantem om. C 6 septuncen C 7 sexta C 8 traditae numerorum lectiones quo accuratius possint pernosci, imago photographica eius paginae codicis C in fine libri addita est 9/10 quadrantem, perimetri add. Pol 10 em. Pol 12 senaria add. Joc 14 em. Buech 15 em. Buech 18 em. Pol 19 deuncem semunciam add. Pol 23 add. Buech 27 em. Buech 30 sqq. tres, perimetri digitos add. Pol

perimetri digitos > VIII $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - \rightarrow $\langle \text{III} \rangle$,
 capit quinarias quinque S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - \rightarrow $\langle \text{III} \rangle$;
 in usu non est.

[alia] apud aquarios habebat diametri digitos III \mathcal{L} \rightarrow VI,
 capacitatis quinarias sex. 5

45 Fistula quinum denum:

diametri digitos III S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - ,
 perimetri digitos XI S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - $\langle \rightarrow \text{X} \rangle$,
 [alia] capit quinarias novem.

46 Fistula vicenaria: 10

diametri digitos quinque,
 perimetri digitos XV S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \mathcal{L} \rightarrow II,
 capit quinarias sedecim.

apud aquarios habebat diametri digitos IIII S,
 capacitatis quin \langle ari \rangle as \langle duodec \rangle im $\langle \text{S} \overline{\underline{\underline{\text{S}}}} - \mathcal{L} \rangle$. 15

47 Fistula vicenum quinum:

diametri digitos quinque S - \mathcal{L} \rightarrow V,
 perimetri digitos decem et septem S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \mathcal{L} \rightarrow VI,
 capit quinarias XX $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \rightarrow VIIII;
 in usu non est. 30

48 Fistula tricenaria:

diametri \langle digitos \rangle sex $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \rightarrow IIII,
 perimetri digitos decem et novem $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - ,
 capit quinarias viginti quattuor $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \rightarrow quinque.

49 Fistula tricenum quinum: 25

diametri digitos sex S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \rightarrow II,

1 em. Buech 2 em. Buech 4 em. Buech 7 em. Pol 8 em.
 Buech 11 em. Pol cf. p. 16, 31 (quinque \mathcal{L} \rightarrow Buech qui l. c.
 scribit uicenariam exiguiorem faciunt diametro digitii semisse
 \langle et semuncia \rangle) 12 XV S $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ \mathcal{L} \rightarrow II scripsi (XV, bessem, sem-
 unciam Pol XV S : : \rightarrow VI Buech) 13 sedecim] XVI Pol se-
 decim $\overline{\underline{\underline{\text{S}}}}$ - \mathcal{L} Buech qui p. 16, 31 scribit capacitate quinariis
 tribus \langle et quadrante \rangle et semuncia 14 em. Pol 15 \langle duo-
 dec \rangle im $\langle \text{S} \overline{\underline{\underline{\text{S}}}} - \mathcal{L} \rangle$ scripsi (XII, deuncem, semunciam Pol
 XIII Buech) 18 \rightarrow VI scripsi (sicilicum Pol) 19 em. Buech
 22 \rightarrow IIII scripsi (sextulam Pol) 26 em. Buech

perimetri digitos <XX> S— — — L ↗ V,
capit quinarias XX<VIII S ↗ III>;
in usu non est.

Fistula quadragenaria:

5 diametri digitos septem — L ↗ III,
perimetri digitos XXII — — —,
capit quinarias XXXII S—.

Fistula quadragenum quinum:

diametri digitos septem S L ↗ octo,
10 perimetri digitos XXIII S— — → <X>,
capit quinarias XXXVI S— L ↗ octo;
in usu non est.

Fistula quinquagenaria:

diametri digitos septem S— — — L ↗ quinque,
15 perimetri digitos XXV L ↗ VIII,
capit quinarias XL S— L ↗ V.

Fistula quinquagenum quinum:

diametri digitos octo — — → decem,
perimetri digitos XXVI — — L,
20 capit quinarias XLIII S— L ↗ II;
in usu non est.

Fistula sexagenaria:

diametri digitos octo S— L ↗ novem,
perimetri digitos XXVII — — — L,
25 capit quinarias XL octo S— — → XI.

Fistula sexagenum quinum:

diametri digitos novem — → III,
perimetri <digitos> XX octo S—,
capit quinarias quinquaginta duo S— — — → octo;
30 in usu non est.

1 em. Lindow 6 exactius XXII — — — <→ II> 9 em.

Pol 10 → X scripsi (duellam Pol L Buech cum C) 11 em.

Buech 15 → VIII Lindow (VII Buech sicilicum Pol) 16 em.

Buech 18 em. Pol 19 exactius XXVI — — L <→ I>

20 em. Buech 23 em. Buech 24 em. Pol (exactius XXVII
— — — L <→ II>) 25 em. Buech 28 digitos add. Buech

29 em. Buech

- 56 Fistula septuagenaria:
 diametri digitos novem $\overline{\underline{\underline{S}}}$ → sex,
 perimetri digitos XXIX $S\overline{\underline{L}}$,
 capit quinarias LVII → V.
- 57 Fistula septuagenum quinum:
 diametri digitos novem $S\overline{\underline{L}}$ → sex,
 perimetri digitos XXX $S\overline{\underline{L}}$ \mathcal{L} ,
 capit quinarias LXI → II;
 in usu non est.
- 58 Fistula octogenaria:
 diametri digitos decem → II,
 perimetri digitos XXXI $S\overline{\underline{L}}$ \mathcal{L} ,
 capit quinarias LXV $\overline{\underline{L}}$.
- 59 Fistula octogenum quinum:
 diametri digitos decem $\overline{\underline{\underline{S}}}\mathcal{L}$ → septem,
 perimetri digitos XXXII $S\overline{\underline{L}}$ → VI,
 \langle capit quinarias LXVIII $\overline{\underline{L}}\mathcal{L}$ → VIII \rangle ;
 in usu non est.
- 60 Fistula nonage \langle na \rangle ria:
 diametri digitos decem $S\overline{\underline{L}}$ → X,
 perimetri digitos triginta tres $S\overline{\underline{L}}$ → III,
 capit quinarias septuaginta tres $\overline{\underline{\underline{S}}}\mathcal{L}$ → V.
- 61 Fistula nonagenum quinum:
 diametri digitos X $S\overline{\underline{\underline{L}}}\mathcal{L}$ → XI,
 perimetri digitos \langle XXX \rangle III $S\mathcal{L}$ \langle → V \rangle ,
 capit quinarias LXXVII $\overline{\underline{\underline{S}}}\mathcal{L}$ → II;
 in usu non est.
- 62 Fistula centenaria:
 diametri digitos XI $\overline{\underline{\underline{S}}}$ → VIII,
 p(er)imetri digitos XXXV $\overline{\underline{\underline{S}}}\mathcal{L}$,

2/4/9 em. Buech **12** em. Buech (*exactius XXXI S $\overline{\underline{L}}$ → I*)
16 → VI *scripsi* (III Pol et Buech cum C) **17** capit quinarias (Pol) LXVIII $\overline{\underline{L}}$ → VIII add. Lindow **21** S $\overline{\underline{L}}$ → III *scripsi* (→ II Buech cum Pol) **22** em. Buech **24** → XI *scripsi* (*prae-eunte Buech*) **25** XXXIII Pol → V addidi (*sextulam add. Pol*) **30** em. Buech (*exactius XXXV $\overline{\underline{\underline{S}}}$ → XI*)

capit quinarias octoginta unam $\frac{1}{2}$ — \rightarrow X.
apud aquarios habebat diametri digitos XII,
capacitatis quinarias nonaginta II — $\mathcal{L} \rightarrow \langle X \rangle$.

Fistula centenum vicenum: 63
5 diametri digitos duodecim $\frac{1}{2}$ VII,
perimetri digitos XXXVIII S $\frac{1}{2}$ —,
capit quinarias LXXXVII S $\frac{1}{2}$ —.
apud aquarios habebat diametri digitos XVI,
capacitatis quinarias centum sexaginta tres S $\frac{1}{2}$ —,
10 qui modus duarum centenariarum est.

Persecutus ea quae de modulis dici fuit necessarium 64
nunc ponam, quem [ad] modum quaeque aqua, ut prin-
cipum commentariis comprehensum est, usque ad nostram
curam habere visa sit quantumque erogaverit; deinde
15 quem ipsi scrupulosa inquisitione praeeunte providentia
optimi diligentissimique Nervae principis invenerimus.
fuerunt ergo in commentariis in universo quinariarum
decem duo milia septingentae quinquaginta quinque, in
erogatione decem quattuor milia decem et octo: plus in
20 distributione quam <in> accepto computabatur quinariis
mille ducentis sexaginta tribus. huius rei admiratio,
cum praecipuum officii opus in exploranda fide aquarum
atque copia crederem, non mediocriter me convertit ad
serutandum, quemadmodum amplius erogaretur, quam
25 in patrimonio, ut ita dicam, esset. ante omnia itaque
capita ductuum metiri adgressus sum, sed longe, id est
circiter quinariis decem milibus, ampliorem quam in
commentariis modum inveni, ut per singulas demon-
strabo.

3 <X> addidi (cf. p. 17, 5) 5 VII Lindow
6 exactius XXXVIII S — — <-> II> 7 em. Pol 9 —
— — Buech — / c 10 qmd; c 11 Liber primus explicit.
liber secundus incipit c 12 ad del. Pol 20 in om. c 25 ut]
aū c

65 Appiae in commentariis adscriptus est modus quinariarum octingentarum <quadraginta> unius. cuius <a>quae ad caput inveniri mensura non potuit, quoniam ex duobus rivis constat. ad Gemellos tamen, qui locus est infra Spem veterem, ubi iungitur cum ramo Augustae, 5 inveni altitudinem aquae pedum quinque, latitudinem pedis unius dodrantis: fiunt areae pedes octo dodrans: centenariae viginti duae et quadragenaria, quae efficiunt quinarias mille octingentas viginti quinque: amplius quam commentarii habent, quinariis nongentis octoginta 10 quattuor. erogabat quinarias septingentas quattuor: minus, quam in commentariis adscribitur, quinariis centum triginta septem: et adhuc minus, quam ad Gemellos mensura respondet, quinariis mille centum viginti una. intercidit tamen aliquantum e ductus vitio, qui 15 quom sit depresso<r>, non facile manationes ostendit, quas esse ex eo adparet quod in plerisque urbis partibus prolata aqua observatur id quod ex ea manat. sed et quasdam fistulas intra urbem inlicitas deprehendimus. extra urbem autem propter pressuram librae, quom sit infra 20 terram ad caput pedibus quinquaginta, nullam accipit iniuriam.

66 Anioni veteri adscriptus est in commentariis modus quinariarum mille quingentarum quadraginta unius. ad caput inveni quattuor milia trecentas nonaginta octo 25 praeter eum modum qui in proprium ductum Tiburtium derivatur: amplius, quam in commentariis est, quinariis duabus milibus octingentis quinquaginta septem. ero-
ga<ba>ntur antequam ad piscinam veniret quinariae du-
centae sexaginta duae. modus in piscina, qui per men- 30

² XXXX add. Pol ³ aquae Buech q C ⁵ infra Buech
 īr C ⁶ pedum Schul pedes C ⁷ drodantis C ¹⁰ com-
 mentarii habent prop. Ded cōmtariis abent C non gentis C
¹⁶ quā sit dep̄ssio C ¹⁷ esse Pol ei se C ¹⁸ prolata
 Pol pbata C ²⁰ quom Buech quā C infra terram Pol
 inf. īrā terrā C ²¹ accepit C ²⁴ quingentarum Schul quadrin-
 gentarū C ²⁸ Erogabantur Joe Erogant C ²⁹ quinariis C
³⁰ per C

suras positas initur, efficit quinariarum duo milia trecentas sexaginta duas. intercidebant ergo inter caput et piscinam quinariae mille septingentae septuaginta quatuor. erogabat post piscinam quinarias mille trecentas 5 quadraginta octo: amplius, quam in commentariis conceptionis modum significari diximus, quinariis sexaginta novem: minus, quam recipi in ductum post piscinam posuimus, quinariis mille decem quattuor. summa quae inter caput et piscinam et post piscinam intercidebat: 10 quinariae duo milia septingentae octoginta octo, quod errore mensurae fieri suspicarer, nisi invenissem ubi averterentur.

Marciae in commentariis adscriptus est modus quinariarum duum milium centum sexaginta duarum. ad caput 15 mensus inveni quinarias quattuor milia sexcentas nonaginta: amplius, quam in commentariis est, quinariis duobus milibus quingentis viginti octo. erogabantur antequam ad piscinam perveniret quinariae nonaginta quinque, et dabantur in adiutorium Tepulae quinariae 20 nonaginta duae, item <in> Anionem quinariae centum sexaginta quattuor. summa quae erogabatur ante piscinam: quinariae trecentae quinquaginta una. modus qui in piscina mensuris positis initur cum eo quod † circa piscine ductum eodem canali in arcu<s> excipitur, efficit 25 quinarias duo milia nongentas quadraginta quattuor. summa quae aut erogatur ante piscinam aut † quinarias arcuo recipitur: quinariarum tria milia ducentae nonaginta quinque: amplius, quam in conceptis commentario- 30 rum positum est, quinariis mille centum triginta tribus: minus, quam mensurae ad caput actae efficiunt, quinariis mille trecentis nonaginta quinque. erogabat post

7 piscinam Schul iisei. nā c 8 quarias c 9 īrcedebat c

10 quinariae Buech (quinariarum Joc) quarias c 20 in add.
Buech 21 Sūmā c 23 cum] quom c circa piscine ductū c
(fort. citra piscinam ductūs) 24 arcus Pol arcu c 25 non-
gentas nonaginta c 26 qnarias arcuo c (fort. aut <inde a
pis>cina ri<vo> Marciae rec.) 27 ducenta c ita ut a correcta
esse videatur

piscinam quinarias mille octingenta^s quadraginta:
minus, quam in commentariis conceptionis *modum*
significari diximus, quinariis ducentis viginti septem:
minus, quam ex piscina in arcus recipiuntur, sunt qui-
nariae mille centum quattuor. summa utraque, quae in-
tercidebat aut inter caput et piscinam aut post pisci-
nam: quinariarum duo milia ID, quas sicut in ceteris
pluribus locis intercipi deprehendimus. non enim eas
cessare manifestum est et ex hoc *et ex* eo quod *ad*
caput praeter eam mensuram, quam comprehendisse nos
capacitate ductus posuimus, effunduntur amplius tre-
centae quinariae.

68 Tepulae in commentariis adscriptus est modus quina-
riarum quadringentarum. huius aquae fontes nulli sunt;
venis quibusdam constabat, quae interceptae sunt in
Iulia. caput ergo eius observandum est a piscina Iuliae.
ex ea enim primum accipit quinarias centum nonaginta,
deinde statim ex Marcia quinarias nonaginta duas, praeterea
ex Anione novo ad hortos Epaphroditianos quina-
rias centum sexaginta tres. fiunt omnes quinariae qua-
dringentae quadraginta quinque: amplius, quam in com-
mentariis, quinariis quadraginta quinque, quae in ero-
gatione conparent.

69 Iuliae in commentariis adscriptus est modus quinaria-
rum sexcentarum quadraginta novem. ad caput mensura
iniri non potuit, quoniam ex pluribus adquisitionibus
constat, sed *ad* sextum ab urbe miliarium universa in
piscinam recipitur, ubi modus eius manifestis mensuris
efficit quinarias mille ducentas sex: amplius, quam in
commentariis, quinaris quingentis quinquaginta septem. 30
praeterea accipit prope urbem post hortos Pallantianos
ex Claudia quinarias centum sexaginta duas. est omne

1 octingenta C	2 modum add. Schul	5 itercedebat C
7 ID Buech praeente Poleno qngente C	8 eos C	9 et ex
add. Schul ad add. Pol	14 quadragintarū C	22 eroga-
tione Pol erogaēne C	27 ad suppl. Joc set (2 litt. spat.)	tione C
sextū C	31 accipit Buech accepit C	

Iuliae in acceptis: quinariae mille trecentae sexaginta octo. ex eo dat in Tepulam quinarias centum nonaginta, erogat suo nomine octingentas tres. fiunt quas erogat quinariae nongentae nonaginta tres: amplius, quam in 5 commentariis habet, quinariis trecentis quadraginta quattuor: minus, quam in piscina habere posuimus, ducentis decem tribus, quas ipsas apud eos, qui sine beneficiis principis usurpabant, deprehendimus.

Virgini in commentariis adscriptus est modus quina- 70
riarum sexcentarum quinquaginta duarum. huius men-
suram ad caput invenire non potui, quoniam ex pluribus
adquisitionibus constat et lenior rivo<m> intrat. prope
urbem tamen ad miliarium septimum in agro qui nunc
est Ceionii Commodi, ubi velociorem iam cursum habet,
15 mensuram egi quae efficit quinariarum duo milia quin-
gentas quattuor: amplius, quam in commentariis, qui-
nariis mille octingentis quinquaginta duabus. adprobatio
nostra expeditissima est; erogat enim omnes quas men-
sura deprendimus, id est duo milia quingentas quattuor.

Alsietinae conceptioni<s> modus nec in commentariis 71
adscriptus est nec in re praesenti certus inveniri potuit,
cum ex lacu Alsietino et deinde circa Careias ex <S>a-
batino **** quantum aquarii temperaverunt. Alsietina
erogat quinarias trecentas nonaginta duas.

Claudia abundantior aliis maxime iniuriae exposita 72
est. in commentariis habet non plus quinariis duobus
milibus octingentis quinquaginta quinque, cum ad caput
invenerim quinariarum quattuor milia sexcenta<s> sep-
tem; amplius, quam <in> commentariis, mille septin-

5 qnarias trecentas C (em. Schul) 8 depensim;. C 9 Vir-
ginis (cum spatio 3 litt.) C ascribtūs C 10 huius Buech
minus. C 11 potui Buech potuit C 12 riuom Buech riuo C
14 Ceionii Pithoeus colony C iam] sam C 17 qnqua-
ginta. (3 litt. spat.) mbus C 20 Conceptioni C 21 adscrip-
tūs C 22 exabatino C 23 addendum praeēunte Schultzio
tantum accipiat (Buech) 25 Claudioe C 28 sexcenta C
29 in om. C

gentis quinquaginta duabus. adeo autem nostr^{a cer}-
tior est mensura, ut ad septimum ab urbe miliarium in
piscina, ubi indubitatae mensurae sunt, inveniamus qui-
narias tria milia trecenta^s decem duas: plus, quam in
commentariis, quadringentis quinquaginta septem, quam-
vis et ex beneficiis ante piscinam eroget et plurimum
subtrahi deprehenderimus ideoque minus inveniatur,
quam re vera esse debeat, quinaris mille ducentis nona-
ginta quinque. et*** circa erogationem autem fraus ad-
paret, quae neque ad commentariorum fidem neque ad 10
eas quas ad caput egimus mensuras, neque ad illas sal-
tem, ad piscinam post tot iniurias ^{⟨quae factae⟩} sunt,
convenit. sola^e enim quinariae mille septingentae
quinquaginta erogantur: minus, quam commentariorum
ratio dat, quinariis mille centum quinque: minus autem, 15
quam mensurae ad caput factae demonstraverunt, qui-
naris duobus milibus octingentis quinquaginta septem:
minus etiam, quam in piscina invenitur, quinaris mille
quingentis sexaginta duabus. ideoque cum sincera in
urbem proprio rivo perveniret, in urbe miscebatur cum 20
Anione novo, ut confusione facta et conceptio earum et
erogatio esset obscurior. quod si qui forte me adquisi-
tionum mensuris blandiri putant, admonendi sunt adeo
Curtium et Caerulum fontes aquae Claudio sufficere ad
praestandas ductui suo quinarias quas significavi quattuor 25
milia sexcenta^s septem, ut praeterea mille sexcentae
effundaⁿtur. nec eo infitias quin ea quae superfluunt
non sint proprie horum fontium; capiuntur enim ex
Augusta, quam inventam in Marciae supplementum,
dum illa non indiget, adiecimus fontibus Claudio, 30
quamvis ne huius quidem ductus omnem aquam recipiat.

73 Anio novus in commentariis habere ponebatur qui-

1	duabus (4 litt. spat.) adeo aūnostr (2 litt. spat.) tior C
4	trecenta C 9 lac. signavi 12 piscinam Pol piscinas C
12	<quae factae> addidi praeente Buech 13 Sola C 15 daī C
24	cerolū C 26 sexcenta C 27 effundaī C 29 quam
	inventam Ded quē īuentū C

narias tria milia ducentas sexaginta tres. mensus ad caput repperi quinarias quattuor milia septingentas triginta octo: amplius, quam in conceptis commentariorum est, quinariis mille quadringentis septuaginta quinque.
 5 quarum adquisitionem non avide me amplecti quo alio modo manifestius probem, quam quod in erogatione ipsorum commentariorum maior pars earum continetur? erogantur enim quinariarum quattuor milia ducentae undecim, *<cum>* alioquin in eisdem commentariis in-
 10 veniatur conceptio non amplius quam trium milium ducentarum sexaginta trium. praeterea intercipi non tan-
tum quingentas viginti septem, quae inter mensuras nostras et erogationem intersunt, *<sed>* longe ampliorem modum deprendi. ex quo adparet etiam exuberare con-
 15 prehensam a nobis mensuram, cui*<us>* rei ratio est, quod vis aquae rapacior, ut ex largo et celeri flumine excepta,
velocitate ipsa ampliat modum.

Non dubito aliquos adnotaturos, quod longe maior copia ⁷⁴
 actis mensuris inventa sit, quam erat in commentariis
 20 principum. cuius rei causa est error eorum, qui ab initio
 parum diligenter uniuscuiusque fecerunt aestimationem.
 ac ne metu aestatis aut siccitatum in tantum a veritate
 eos recessisse credam, obstantibus**** quod ips*<e actis>*
 mensuris Iulio mense hanc uniuscuiusque copiam, quae
 25 supra scripta est, tota deinceps aestate durantem explo-
 ravi. quaecumque tamen est causa quae praecedit, illud
 utique detegitur, decem milia quinariarum intercidisse,
 dum beneficia sua principes secundum modum *<in>*
 commentariis adscriptum temperant. sequens diversitas ⁷⁵
 30 est quod alias modus concipitur ad capita, alias
 nec exiguo minor in piscinis, minimus deinde distribu-
 tione continetur. cuius rei causa est fraus aquariorum,

6 modo C	erogationē C	8 erogantur Pol negan̄ C
9 cum om. C	10 non] nā C	13 sed add. Joc 15 cui C
21 deligen̄	23 obstat Heinr (lac. signavi)	ips (3 litt.
spat.) msuris C (suppl. Buech praeunte Poleno)		28 in add.
Schul	30 ē éq C	

quos aquas ex ductibus publicis in privatorum usus derivare deprehendimus. sed et plerique possessorum, [e] quorum agris aqua circumducitur, [unde] formas rivotrum perforant, unde fit ut ductus publici hominibus 76 privatis vel ad hortorum ** itinera suspendant. ac de vitiis eiusmodi nec plura nec melius dici possunt, quam a Caelio Rufo dicta sunt in ea contione, cui titulus est 'de aquis'. quae nunc nos omnia simili licentia usurpata utinam non per offensas probaremus: inriguos agros, tabernas, cenacula etiam, corruptelas denique omnes 10 perpetuis salientibus instructas invenimus. nam quod falsis titulis aliae pro aliis aquae erogabantur, etiam sunt leviora ceteris vitia. inter ea tamen quae emendationem videbantur exigere, numerandum est, quod fere circa montem Caelium et Aventinum accidit. qui colles, 15 priusquam Claudia perduceretur, utebantur Marcia et Iulia. sed postquam Nero imperator Claudiam opere arcuato † ascus excepta usque ad templum divi Claudi perduxit, ut inde distribueretur, priores non ampliatae sed omissae sunt a*** nulla enim castella adiecit, sed 20 isdem usus est, quorum quamvis mutata aqua vetus appellatio mansit.

77 Satis iam de modo cuiusque et velut nova quadam adquisitione ⟨a⟩quarum et fraudibus et vitiis quae circa ea erant dictum est. superest ut erogationem, quam 25 confertam et, ut sic dicam, in massa invenimus, immo etiam falsis nominib⁹ posita⟨m⟩, per nomina aquarum, uti quaeque se habet, et per regiones urbis digeramus. cuius comprehensione⟨m⟩ scio non ieunam tantum sed etiam perplexam videri posse, ponemus tamen quam 30

2 e del. Mommsenus (*Ztschr. f. gesch. Rechtsw.* XV p. 305)
 3 unde (*ex dittogr. ortum*) secl. Buech 5 post hortorum (*ortos*)
 c) lacunam signavi (*usus add. Buech*); nisi malueris rigationem
 (p. 37, 21) vel delicias (*Cod. Theod. 15, 2, 7*) 11 īstrucias C
 18 ascus C (ad Spem exceptam *Buech*) 20 annulla C 24 quarū C
 26 massā C 27 posita C 29 cōpensio. — | nescio C

brevissime, ne quid velut formulae officii desit. iis quibus sufficiet cognovisse summa, licebit transire leviora.

*ut ergo distributio quinariarum quattuordecim milium decem et octo, ita et quinariae DCCLXXI, quae ex quibusdam aquis in adiutorium aliarum dantur et bis in speciem erogationis cadunt, semel in computationem veniunt.

ex his dividuntur extra urbem quinariae quattuor milia sexaginta tres:

10 ex quibus nomine Caesaris quinariae mille septingentae decem et octo,
privatis quinariae $\infty \infty$ CCCXXXV.

reliquae intra urbem <novem> milia nongentae quinquaginta quinque distribuebantur in castella ducenta quadraginta septem:

<ex> quibus erogabantur sub nomine Caesaris quinariae mille septingentae septem semis,

privatis quinariae tria milia octingentae quadraginta septem,

20 usibus publicis quinariae quattuor milia quadringentae una:

ex eo castris + ducentinarie ducenta septuaginta novem,

operibus publicis + septuaginta quinque quinariae $\infty \infty$ CCCI,

muneribus triginta novem quinariae CCCLXXXVI,
lacibus quingentis nonaginta uni quinariae ∞ trecenta <e>
triginta quinque.

1 officis C 2 sūmā C 3 huc transponenda esse videntur
verba quae leguntur p. 36, 7—10 non praeterit —fuerint.

milia C 4 quinariae DCCLXXI Pol quodraōgenītriginta | sex.
quaun; C 5 adiutori uis 13 novem (scil. VIII) add. Pol 16 ex add.

Schul 18 quadraōngente (ut supra v. 4) C 22 duo-
<devig>inti <qui>nariae?] ducentinarie C <C>CC scr. vid.
ducenta C 24 LXX<XX> quinque scr. 'vid. (LXXXV Pol)
septuaginta quinq C 27 qngente C unū C trecenta C

sed et haec ipsa dispensatio per nomina aquarum et regiones urbis partienda est.

79 Ex quinariis ergo quattuordecim milibus decem et octo, quam summam erogationibus omnium aquarum seposuimus, dantur nomine Appiae extra urbem quinariae tantummodo quinque, quoniam † humiliorturetia. metitoribus.

reliquae quinariae sescentae nonaginta novem intra urbem dividebantur per regiones secundam IIX VIII XI XII XIII XIII in castella viginti:

ex quibus nomine Caesaris quinariae centum quinquaginta una,

privatis quinariae centum nonaginta quattuor,
(usibus) publicis quinariae trecenta(e) quinquaginta quattuor:

ex eo castris I quinariae quattuor,

operibus publicis quattuordecim quinariae centum viginti tres,

muneri uni quinariae duo,

lacibus nonaginta duo quinariae ducentae viginti sex.

80 Anionis veteris erogabantur extra urbem

nomine Caesaris quinariae centum sexaginta novem,

privatis quinariae CCCCIII.

reliquae quinariae mille quingentae octo semis intra urbem dividebantur per regiones primam III IIII V VI VII VIII VIII XII XIII in castella triginta quinque:

ex quibus nomine Caesaris quinariae sexaginta IV S,

privatis quinariae CCCCXC,

(usibus) publicis quinariae quingentae LII:

ex eo castris unis quinariae quinquaginta,

operibus publicis XIX quinariae centum nonaginta sex,

muneribus novem quinariae octoginta octo,

lacibus nonaginta quattuor quinariae ducentae decem

et octo.

12 unū C 14 usibus om. C 18 II scr. vid. tres C 19 unā C

20 ducentas C 27 IV S] Ius C 29 usibus om. C quingentas C LII Pol tres C 33 lacibus] lacessus C

Marciae erogabantur extra urbem
nomine Caesaris quinariae CCLXIS.
reliquae quinariae mille quadringentae septuaginta duae
intra urbem dividebantur per regiones primam tertiam
5 quartam V VI VII VIII VIIIIC X XIIIIC in castella quin-
quaginta unum:

81

ex quibus nomine Caesaris quinariae CXVI,
privatis quinariae quingentae quadraginta tres,
<usibus publicis quinariae*:
10 ex eo> castris IIII quinariae XLI·If,
operibus publicis quindecim quinariae XLI,
muneribus XII quinariae CIIIIC,
lacibus CXIII quinariae CCLVI.

Tepulae erogabantur extra urbem
nomine Caesaris quinariae LVIII,
privatis quinariae quinquaginta sex.
reliquae quinariae CCCXXXI intra urbem dividebantur
per regiones quartam V VI VII in castella XIIIIC:
ex quibus nomine Caesaris quinariae XXXIIIIC,
20 privatis quinariae CCXXXVII,
usibus publicis quinariae quinquaginta:
ex eo castris I quinariae duodecim
operibus publicis III quinariae septem,
lacibus XIII quinariae XXXII.

82

25 Iulia fluebat extra urbem
nomine Caesaris quinariis LXXX quinque,
privatis quinariis CXXI.
reliquae quinariae quingentae quadraginta octo intra
urbem dividebantur per regiones secundam III V VI
30 VIII X XII in castella decem et septem:
ex quibus nomine Caesaris quinariae decem et octo,
<privatis quinariae **>,

83

* usibus publicis quinariae add. Pol; XDI?; ex eo add.
Buech 10 quinariis c XCVI?] XLI·If c 12 IIIIC?
CIII c 13 CCLVIII?] CCLVI. c 18 regionē c
19 XXXIIIIC coni. Buech 22 XI?] duodeci c 26 quinariis
scripsi qnarie c 29 regionē c 32 om. c

usibus publicis quinariae CCCLXXXIII:
ex eo castris* quinariae sexaginta novem,
operibus publicis* quinariae CXXCI,
muneribus* quinariae sexaginta septem,
lacibus viginti octo quinariae sexaginta quinque.

84 Virginis nomine exibant extra urbem quinariae ducentae.

reliquae quinariae duo milia trecentae quattuor intra urbem dividebantur per regiones septimam nonam quar-

ta<m>decimam in castella decem et octo:

ex quibus nomine Caesaris quinariae quingentae novem,
privatis quinariae CCCXXXVIII,

usibus publicis ∞ C<D>LVII:

ex eo muneribus II quinariae XXVI,

lacibus viginti quinque quinariae quinquaginta una,

operibus publicis sedecim quinariae ∞ CCCLXXX. in quibus per se euripo, cui ipsa nomen dedit, quinariae CCCCLX.

85 Alsietinae quinariae trecenta<e> nonaginta duo. haec tota extra urbem consumitur,

nomine Caesaris quinariae CC quinquaginta quattuor,
privatis quinariae centum triginta octo.

86 Claudia et Anio novus extra urbem proprio quaeque rivo erogabantur, intra urbem confundebantur.

et Claudia quidem extra urbem dabat

nomine Caesaris quinarias CCXLVI,

privatis quinarias CCCXXX novem;

Anio novus nomine Caesaris quinarias septingentas vi-

ginti octo.

reliquae utriusque quinariae tria milia quadrage

¹ CCCLXXXIII c (pro III scr. vid. II). ² II addend. ³ X
add. Pol ⁴ III add. Pol. ⁹ quartadecimā c ¹³ ∞ CDLVII
scriendum esse vidit Buech ∞ centū sexaginta septē c

¹⁵ unū c ¹⁹ trecenta c ²¹ CC Pol trecenta iterum c

CR

²⁶ quinarie c ²⁷ qnarie c ²⁸ quinarie septin-

gente c

nonaginta octo intra urbem dividebantur per regiones
urbis XIIII in castella nonaginta duo:
ex quibus nomine Caesaris quinariae octingentae XVI,
privatis quinariae ⁸ <D> sexaginta septem,
⁹ usibus publicis quinariae ¹⁰ <C> XV:
ex eo castris novem quinariae centum quadraginta
novem,
operibus publicis decem et octo quinariae CCCLXXIII,
muneribus XII quinariae centum septem,
¹⁰ lacibus <C> C viginti sex quinariae CCCCXXCV.

Haec copia aquarum ad Nervam imperatorem usque ⁸⁷
computata ad hunc modum describebatur. nunc provi-
dentia diligentissimi principis quicquid aut fraudibus
aquariorum intercapiebatur aut inertia pervertebat<ur>,
¹⁵ quasi nova inventione fontium adcrevit. ac prope dupli-
cata ubertas est et tam sedula deinde partitione distri-
buta, ut regionibus quibus singulae serviebant aquae
plures darentur, tamquam Caelio et Aventino in quos
sola Claudia per arcus Neronianos ducebatur, quo fiebat
²⁰ ut quotiens refectio aliqua intervenisset, celeberrimi col-
les sitirent. quibus nunc plures aquae, et in primis
Marcia reddita ample opere a S<p>e in Aventinum
usque perducitur. atque etiam omni parte urbis lacus
tam novi quam veteres plerique binos salientes diversa-
²⁵ rum aquarum acceperunt, ut si casus alterutram inpe-
disset, altera sufficiente non destitueretur usus. sentit ⁸⁸
hanc cura<m> imperatoris piissimi Nervae principis sui
regina et domina orbis in dies, quae terrarum dea con-
sistit, cui par nihil et nihil secundum, et magis sentiet
³⁰ salubritas eiusdem aeternae urbis aucto castellorum,

3 XVI scripsi qndeci. u. c 4 <D> et 5 <C> addenda esse vidit
Buech 10 CC Pol centū c 12 describebař c (em. Buech)
14 pūtebat c (em. cod. Par) 15 adcreūđt c duplicata
Fea (Storia delle acque p. 53 et 347) publicata c 16 et tam
Buech tā 7 c distributa | aut c 22 opiese (em. Schul)
24 sal | lentes c 27 cura c 28 quae — secundum deleri
iussit Lipsius de magn. Rom. I 2, quod improbat Kappel-
macher, Wien. Stud. 38 (1916) p. 181

operum, munerum et lacuum numero. nec minus ad privatos commodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur; illi quoque qui timidi inlicitam aquam ducebant, securi nunc ex beneficiis fruuntur. ne pereuntes quidem aquae otiosae sunt: ablatae causae gravioris caeli, | munda viarum facies, purior spiritus, || quique apud veteres se^{mper} urbi infamis aer fuit est remotus. non praeterit me, deberi operi novae erogationis ordinationem; sed haec cum incremento adiuncserimus, intelligi oportet,
 89 non esse ea ponenda nisi consummata fuerint. quid quod 10 ne^c hoc diligentiae principis, quam exactissimam ci-
vibus suis praestat, sufficit, parum praesidii^s ac vo-
luptatibus nostris contulisse sese credentis, quod tantam
copiam adiecit, nisi ea^m ipsa^m sinceriorem iocundio-
remque faciat? operaे pretium est ire per singula, per 15
quae ille occurrendo vitiis quarundam universis adiecit
utilitatem. etenim quando civitas nostra, cum vel exigui
imbres supervenerant, non turbulentas limosasque aquas
habuit? nec quia haec universis ab origine natura est,
aut quia istud incommodum sentire debeatⁿ quae capi-
 20 untur ex fontibus, in primis Marcia et Claudia ac reli-
quae, quarum splendor a capite integer nihil aut mini-
mum pluvia inquinatus † si putea extracta et abiecta sint.
 90 duae Aniensis minus permanent limpidae, nam sumun-
tut ex flumine ac saepe etiam sereno turbantur, quoniam 25
Anio quamvis purissimo defluens lacu mob*i*libus ta-
men cedentibus ripis aufert aliquid quo turbetur, prius-
quam deveniat in rivos. quod incommodum non solum
hibernis ac vernis, sed etiam aestivis imbris sentit,

5 sunt. alla munditiarū facies. purior spiritus. | 7 cause
gravioris celi. quib; ap̄t uētes se urbi C (*transposui et restitui*
ut supra) 7 cf. p. 31, 3 9 adiuncserim; C 10 consumata C
11 nec ed. Argentor. ne C principis (r ex f corr.) C
12 praesidiis Pol psidii C 14 ea ipsa C 16 quarundam Schul
quorundā C 19 originē C 20 debeat C 23 fort. ad caput
plutea extracta et obiecta erant. 24 antensis C (em. Schul)
permanant coni. Th. Bergkius (*Philol. XXXII* p. 567)
26 mobilibus Joc (mollibus Ded) moblib | cum 5 litt. spat. C

quo tempore † exiit gratior aquarum sinceritas exigitur.
 et alter quidem ex his, id est Anio vetus, cum plerisque 91
 libra sit inferior, incommodum intra se tenet. novus
 autem Anio vitiabat ceteras; nam cum editissimus veniat
⁵ et in primis abundans, defectioni aliarum succurrit. in-
 peritia vero aquariorum deducentium in alienos eum
 specus frequentius, quam explemento opus erat, etiam
 sufficientes aquas inquinabat, maxime Claudiam quae
 per multa milia passuum proprio ducta rivo, Romae
¹⁰ demum cum Anione permista in hoc tempus perdebat
 proprietatem. adeoque † obvenientibus non succurrebatur,
 ut pleraeque accenserentur per imprudentiam non uti
 dignum erat aquas partientium. Marciam ipsam fri-
 gore et splendore gratissimam balneis ac fullonibus
¹⁵ et relatu quoque foedis ministeriis deprehendimus ser-
 vientem. omnes ergo discerni placuit, tum singulas ita 92
 ordinari ut in primis Marcia potui tota serviret et dein-
 ceps reliquae secundum suam quaeque qualitatem aptis
 usibus adsignarentur, sic ut Anio vetus pluribus ex
²⁰ causis quo inferior excipitur, minus salubris in hortorum
 rigationem atque in ipsius urbis sordidiora exiret mi-
 nisteria. nec satis fuit principi nostro ceterarum resti- 93
 tuisse copiam et gratiam; Anionis quoque novi vitia
 excludi posse vidit. omisso enim flumine *aquam* re-
²⁵ peti ex lacu qui est super villam Neronianam Subla-
 quensem, ubi limpidissima est, iussit. nam cum oriatur
 Anio supra Trebam Augustam, seu quia per saxosos
 montes decurrit paucissimis circa ipsum oppidum
 obiacentibus cultis, seu quia lacuum altitudine in quos

¹ exiit *del.* *Ded;* *fort.* ex*imie*, licet nunquam non*>* sit
 gratior, a. s. e. ¹¹ fere op*tima* quaeque usibus con*venien-*
 tibus non secernebatur ¹² ud*dignū C* ¹⁴ frigore
(Schul) et splendore *transposui* (*cf. p. 38, 2*) splendore *īrigore.*
⁷ (= et) *C* ¹⁵ fideis *C* ²⁰ inferior *Ded īterior C*

²⁴ aquam *excidisse statuit Heinr* ²⁷ tribā *C* ²⁸ paucissi-
 mis *Schul* paucihiis *C* oppidum *Rubenius (elect. II, 35)* op-
 pidis *C* ²⁹ altitudinē *C* quos *Pol quo C*

excipitur velut defaecatur, inminentium quoque nemorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus eo pervenit. haec tam felix proprietas aquae omnibus dotibus aequatura Marciam, copia vero superatura veniet in locum deformis illius ac turbidae,⁵ novum auctorem imperatorem Caesarem Nervam Traianum Augustum praescribente titulo.

94 Sequitur ut indicemus quod ius ducendae tuendaeque sit aquae, quorum alterum ad cohibendos intra modum impetrati beneficii privatos, alterum ad ipsorum ductuum pertinet tutelam. in quibus, dum altius repeto leges de singulis *a*qui*s* lata*s*, quaedam apud veteres aliter observata inveni. apud antiquos omnis aqua in usus publicos eroga*ba*tur et caustum ita fuit: 'ne quis privatus aliam *aquam* ducat, quam quae ex lacu humum¹⁵ accidit' — haec enim sunt verba eius legis — id est quae ex lacu abundavit; eam nos caducam vocamus. et haec ipsa non in alium usum quam in balnearum aut fullonicarum dabatur, eratque vectigalis statuta mercede quae in publicum penderetur. | ex quo manifestum est²⁰ quanto potior cura maioribus communium utilitatum quam privatarum voluptatum fuerit, cum etiam ea aqua quam privati ducebant ad usum publicum pertineret. | aliquid et in domos principum civitatis dabantur concedentibus reliquis. ad quem autem magistratum ius dandae vendendaeve aquae pertinuerit, in iis ipsis legibus variatur. interdum enim ab aedilibus, interdum a censoribus permissum invenio: sed adparet, quotiens in re publica censores erant, ab illis potissi-

² opacitatē C ³ haec] Ec C ⁴ aquatura C supra-
 ura C ⁸ quod] qua C ¹² aquis latas *Buech* quilata C
¹³ om̄es C ¹⁴ erogabatur *Joc* erogaī C et *Pol* ea C
¹⁵ aquam add. *Buech* praeunte *Graevio* ¹⁶ accidit *Graevius*
accedit C eius legis cod. *Vat* 7 leges C ²⁰ publicum
penderetur *Joc* publicoimpendeī C ex quo — pertineret *huc*
transponenda esse vidit Buech] post fuisse (p. 39, 2) exh. C
²² voluntatium C ²⁹ censores es erant C

mum petitum, cum ii [decim] non erant, aedilium eam
 potestatem fuisse. || tutelam autem singularum aquarum 96
 locari solitam invenio positamque redemptoribus ne-
 cessitatem certum numerum circa ductus extra urbem,
 5 certum <in> urbe servorum opificum habendi, et quidem
 ita ut nomina quoque eorum, quos habituri essent in
 ministerio per quasque regiones, in tabulas publicas de-
 ferrent; eorumque operum probandorum cura<m> fuisse
 penes censores aliquando et aediles, interdum etiam
 10 quaestoribus eam provinciam obvenisse, ut adparet ex
 S. C. quod factum est C. Licinio et <Q.> Fabio cos.: ‘cen-
 soribus***’. quanto opere autem curae fuerit ne quis 97
 violare ductus aquamve non concessam derivare auderet,
 cum ex multis adparere posset, tum et ex hoc quod
 15 Circus maximus ne diebus quidem ludorum circensium
 nisi aedilium aut censorum permisso irrigabatur, quod
 durasse etiam postquam res ad curatores transiit sub
 Augusto, apud Ateium Capitonem legimus. agri vero,
 qui aqua publica contra legem essent irrigati, publica-
 20 bantur. mancipi etiam, si cum eo quem <constaret> ad-
 versus legem fecisse, multa dicebatur. in isdem legibus
 adiectum est ita: ‘ne quis aquam oletato dolo malo, ubi
 publice saliet. si quis oletarit, sestertiorum decem mili-
 um multa esto.’ [oletato videtur esse olidam facito.]
 25 **cuius rei causa aediles curules iubebantur per vicos
 singulos ex iis qui in unoquoque vico habitarent prae-
 diave haberent binos praeficere, quorum arbitratu aqua
 in publico saliret. primus M. Agrippa post aedilitatem, 98
 quam gessit consularis, operum suorum et munerum

1 duodeci (scilicet pro HII) c 4 certum in Joc centū | ab
 (ex dittogr. seq. habendi) c 8 cura c 9 penes Pithoeus
 p c 11 S. C. Pithoeus eo c clycynio ēsule. 7 fabio cen-
 sorib; c (transp. Pol) 16 pmissū c 20 constaret addidit
 Mommsenus (Röm. Strafrecht p. 824⁵); mancipi autem idem
 interpretatur: dem Uebernehmer der Instandhaltung dice-
 ban̄ c 23/24 milia multatū est ooletito c oletato —
 facito secl. Buech 25 causā c

velut perpetuus curator fuit. qui iam copia permittente
discipsit, quid aquarum publicis operibus, quid lacibus,
quid privatis daretur. habuit et familiam propriam
aquarum, quae tueretur ductus atque castella et lacus.

99 hanc Augustus hereditate ab eo sibi relictam publica-
vit. post eum Q. Aelio Tuberone Paulo Fabio Maximo
cos. in re quae usque in id tempus quasi potestate
acta certo iure eguisse<t>, senatus consulta <f>acta sunt
ac lex promulgata. Augustus quoque edicto complexus
est, quo iure uterentur qui ex commentariis Agrippae 10
aquas haberent, tota re in sua beneficia translata. mo-
dulos etiam, de quibus dictum est, constituit et rei con-
tinenda exercendaeque curatorem fecit Messalam Cor-
vinum, cui adiutores dati Postumius Sulpicius praetorius
et Lucius Cominius pedarius. insignia eis quasi magis- 15
tratibus concessa, deque eorum officio senatus consultum
factum, quod infra scriptum est. [S. C.]

100 Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos.
V. F. de iis qui curatores aquarum publicarum ex con-
sensu senatus a Caesare Augusto nominati essent ordi- 20
nandis, D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic or-
dini, eos qui aquis publicis praeessent, cum <e>ius rei
causa extra urbem essent, lictores binos et servos publi-
cos ternos, architectos singulos et scribas et librarios,
accensos praeconesque totidem habere, quot habent ii 25
per quos frumentum plebei datur. cum autem in urbe
eiusdem rei causa aliquid agerent, ceteris apparitoribus
isdem praeterquam lictoribus <uti>. utique quibus appa-
ritoribus ex hoc senatus consulto curatoribus aquarum
uti liceret, eos diebus decem <pr>oximis, quibus senatus 30

2 discipit Buech discipit C quid (lacibus)] quo C 5 ere-
ditati C 7 c̄suli C 8 egisse C fere senaltais C con-
sulta facta Pol c̄sulto acta C 11 tuta C 13 curatorēm C
16 dequo C c̄sulto C 18 Q.] q C pullus C c̄sul C
20 ornandis prop. Bergkius Philol. XXXII p. 567 21 I.
Joc E. C 22 <e>ius] ius C 24 scribas et librarios distinguit
etiam lex Urson. 72 25 quot] q (i. e. quod) C 27 agēt C
28 uti add. Brissonius 30 decē (2 litt. spat.) oximis C

consultum factum esset, ad aerarium deferrent; quique ita delati essent, iis praetoris aerarii mercede^m cibaria, quanta praefecti frumento dando dare deferreque solent, annua darent et adtribuerent; isque eas pecunias sine fraude sua facere liceret. utique tabulas, chartas ceteraque quae eius curationis causa opus essent iis curatoribus praebenda Q. Aelius Paulus Fabius cos. ambo <alte>rve, si is videbitur, <adhi>bitis praetor<ibus> qui aerario praesint, ea praebenda locent. itemque cum via- 101
rum curatores † que frumentique parte quarta anni publico † fungebantur ministerio, ut curatores <a>quarum iudiciis vacent privatis publicisque.'

Apparitores et ministeria, quamvis perseveret adhuc aerarium in eos erogare, tamen esse curatorum videntur desisse inertia ac segnitia non agentium officium. egressis autem urbem dumtaxat agendae rei causa senatus praesto esse lictores iusserat. nobis circumventibus rivos fides nostra et auctoritas a principe data pro lictoribus erit.

20 Cum perduxerimus rem ad initium curatorum, non 102 est alienum subiungere qui post Messalam huic officio ad nos usque praefuerint.

Messalae successit Plancus et Silio cos. Ateius Capito. Capitoni <C. Asinio Polione> C. Antistio Vetere cos. 25 Tarius Rufus.

Tario [et] Servio Cornelio Cethego L. Visellio Varrone consulibus M. Cocceius Nerva, divi Nervae avus, scientia etiam iuris inlustris.

1 c̄sulto c̄ deferrent *Pithoeus* deferenti c̄ 2 dilati c̄
ptoris c̄ mercede c̄ 3 addendum videtur <suis apparitoribus> 7 Q. Aelius] q̄ eius c̄ 7/8 c̄sul. ambo (4 litt. spat.)
rue siis uidebitur (5 litt. spat.) bitis p̄tor (5 litt. spat.) q̄ c̄
9 ea Brissonius 7 (i. e. et) c̄ 10/11 cf. praefat. 11 (fun-
gantur *Ded*) fungebant c̄ quarū c̄ 14 eroget c̄ 23 plan-
cus 7 silius consules c̄ 24 C. Asinio Polione add. *Pol*] 5 litt.
spat. in c̄ consule. c̄ 26 taurio c̄ et (7 c̄) del. *Joc*
serio c̄ 27 c̄on | sulib; c̄

huic successit Fabio Persico L. Vitellio cos. C. Octavius Laenas.

Laenati Aquila Iuliano et Nonio Asprenate consulibus M. Porcius Cato.

huic successit post † quē Ser. Asinio Celere <Sex.>>⁵ Nonio Quintiliano consulibus A. Didius Gallus.

Gallo Q. Veranio et Pompeio Longo cos. Cn. Domitius Afer.

Afro Nerone Claudio Caesare IIII et Cocco Cossi f. consulibus L. Piso.¹⁰

Pisoni Verginio Rufo et Memmio Regulo consulibus Petronius Turpilianus.

Turpiliano Crasso Frugi et Laecanio Basso consulibus P. Marius.

Mario Luccio Telesino et Suetonio Paulino cos. Fon-¹⁵ teius Agrippa.

Agrippae Silio et Galerio Trachalo cos. Albius Crispus. Crispo Vespasiano III et Cocceio Nerva cos. Pompeius Silvanus.

Silvano <Domitiano II> Valerio Messalino consulibus²⁰ Tampius Flavianus.

Flaviano Vespasiano V Tito III consulibus Acilius Aviola. post quem imperator<e> Nerva III et Verginio Rufo III consulibus ad nos cura translata est.

¹⁰³ Nunc quae observare curator aquarum debeat et legem senatusque consulta ad instruendum actum pertinentia subiungam. circa ius ducendae aquae in privatis observanda sunt, ne quis sine litteris Caesaris, id est ne

1 fauio c consule c 3 iunianus. 7 nonius c 5 fere
seiccessit c post mensem coni. Nipperdey (*Philol. VI p. 378*);
sed utrum scribendum sit post mensem an post quattuor menses
diividicari nequit teste Hülseno (*cf. infra*) serasinus celera.
(4 litt. spat.) tonio c em. Hülsen ex fast. Ostiens. (*cf. Berl. phil.*
Woch. 1920 p. 306) 6/7 gallius. galloꝝ ueranius 7 pompeius
longus ēsules. c 7 Cn.] en. c 15 lūcius telesinus. 7 suetonius
paulinus ēsules c 18 uespasianus. III. 7 cocceia nerua ēsule c
20 Domitiano II add. Buech 23 impator c 26 consulto c
27 sub subiungā priore sub inducto c - ducende eaque c

quis aquam publicam non impetratam, et ne quis amplius quam impetravit ducat. ita enim efficiemus ut modus, quem adquiri diximus, possit ad novos salientes et ad nova beneficia principis pertinere. in utroque autem magna cura multiplici opponenda fraudi est: sollicite subinde ductus extra urbem circumeundi ad recognoscenda beneficia; idem in castellis et salientibus publicis faciendum, ut sine intermissione diebus <et noctibus> aqua fluat. quod senatus quoque consulto fa-

10 cere curator iubetur, cuius haec verba sunt:

'Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos. 104 V. F. de numero publicorum salientium qui in urbe essent intraque aedificia urbi coniuncta, quos M. Agrippa fecisset, Q. F. P. D. E. R. I. C. neque augeri placere nec minui <numerum> publicorum salientium, quos nunc ** esse retulerunt ii, quibus negotium a senatu est imperatum ut inspicerent aquas publicas inirentque numerum salientium publicorum. itemque placere curatores aquarum, quos S. C. Caesar Augustus ex senatus auctoritate nominavit, dare operam uti salientes publici quam adsiduissime interdiu et noctu aquam in usum populi funderent.'

In hoc senatus consulto crediderim adnotandum quod senatus tam augeri quam minui salientium publicorum 25 numerum vetuerit. id factum existimo, quia modus aquarum quae is temporibus in urbem veniebant, antequam Claudia et Anio novus perducerentur, maiorem erogationem capere non videbatur. Qui aquam in usus privatos deducere volet, impetrare eam debebit et a principe 105 epistulam ad curatorem adferre; curator deinde beneficio

5 solli | cites. c 8 inter missionē c et noctibus om. c
noctibusque add. Joc 10 hec ḥq uba sunt. Elius c. Quod Q.
add. Brissonius et Opsopoeus, quod in quoque latere vidit Ded
11 csul. c 15 numerum add. Joc 16 scribendum nunc
CV esse secundum Plinium nat. h. XXXVI 15 (Buech) 19 S.
C. del. Schul; defendit Kornemann, Pauly-Wiss. IV p. 1775;
(an s(uo) c(onsilio)?) 20 publicis c 26 his c 28 uidebant c

Caesaris praestare maturitatem et procuratorem eiusdem officii libertum Caesaris protinus scribere. procuratorem autem primus Ti. Claudius videtur admovisse, postquam Anionem novum et Claudiam induxit. quid contineat epistula, vilici^s quoque fieri notum debet, ne quando 5 neglegentiam aut fraudem suam ignorantiae colore defendant. procurator calicem eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus signari cogitet, diligenter intendat mensurarum quas supra diximus modum et positionis notitiam habeat, ne sit in arbitrio libratorum, 10 interdum maioris luminis, interdum minoris pro gratia personarum calicem probare. sed nec statim ab hoc liberum subiciendi qualemcumque plumbeam fistulam permittatur arbitrium, verum eiusdem luminis quo calix signatus est per pedes quinquaginta, sicut senatus 15 consulto quod subiectum est cavetur.

106 'Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos. V. F. quosdam privatos ex rivis publicis aquam ducere, Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. ne cui privato aquam ducere ex rivis publicis liceret, utique omnes ii quibus 20 aquae ducendae ius esset datum ex castellis ducerent, animadverterentque curatores aquarum, quibus locis intra extra urbem apte castella privati facere possent, ex quibus aquam ducerent quam ex castello communem accepissent a curatoribus aquarum. ne cui eorum quibus 25 aqua daretur publica ius esset, intra quinquaginta pedes eius castelli, ex quo aquam ducerent, laxiorem fistulam subicere quam † quinariam.'

In hoc S. C. dignum adnotatione est, quod aquam non nisi ex castello duci permittit, ne aut rivi aut fistulae 30 publicae frequenter lacerentur. Ius impetratae aquae

2 liberiū c	3 titus c (em. Joc)	5 vilicis Pol uilici. c
quoque fieri Heinr fieri qq c		10 positionis Schul po-
suim; c	17 Q.] q c	csul. c
Brissonius qui c	26 quinonaginta c	28 quinariam vereor
ne ab interpolatore additum sit cum intercidisset ea sententia		
quam cap. 105 extr. Frontinus significavit (Buech)		

neque heredem neque emptorem neque ullum novum dominum praediorum sequitur. balneis quae publice lavarent privilegium antiquitus concedebatur, ut semel data aqua perpetuo maneret. sic ex veteribus se-⁵ natus consultis cognoscimus, ex quibus unum subieci. nunc omnis aquae cum possessore instauratur beneficium.

'Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos.¹⁰⁸ V. F. constitui oportere, quo iure intra <extra>que urbem ducerent aquas, quibus adtributae essent, Q. D. E. R. F. P. D. <E. R. > I. <C>. uti usque eo maneret adtributio aquarum, exceptis quae in usum balinearum essent datae aut haustus nomine, quoad idem domini possiderent id solum, in quod accepissent aquam.'

¹⁵ Cum vacare aliquae coeperunt aquae, adnuntiatur et ¹⁰⁹ in commentarios redigitur, qui respiciuntur ut petitoribus ex vacuis dari possint. has aquas statim intercipere solebant, ut medio tempore venderent aut possessoribus praediorum aut aliis etiam. humanius [etiam] visum ²⁰ est principi nostro, ne praedia subito destituerentur, triginta dierum spatium indulgeri, intra quod ii ad quos res pertineret ****. de aqua in praedia sociorum data nihil constitutum invenio. perinde tamen observatur ac iure caustum, ut dum quis ex iis qui communiter impetraver-²⁵ runt superesset, totus modus praediis adsignatus flueret et tunc demum renovaretur beneficium, cum desisset quisque ex iis quibus datum erat possidere. impetrata tam aquam alio, quam in ea praedia in quae data erit, aut ex alio castello, quam ex quo epistula principis con-³⁰ tinebit, duci palamst non oportere; sed et mandatis pro-

2 hominū c 8 Q.] que c esul. c 9 intra extraque
cum cod. Urb Pol īτ̄ (2 litt. spat.) qui c 11 F. Joc J. c E. R.
et C. om. c ut ius | eoque c (transpos. Buech) 12 quae]
quā c 13 q ad (i. e. quod ad) c 15 alieq c 17 inter-
cipere Pol ītercide c 19 etiā (ex dittogr.) c (deleri iussit
Opsopoeus) 22 addendum cum Jordansio petere possent
beneficii instaurationem 27 quisquā c posside. (3 litt. spat.)
Impetrata aqua. c 28 erit Buech erat c

110 hibetur. impetrantur autem et eae aquae quae caducae vocantur, id est quae aut ex castellis aut ex manationibus fistularum **, quod beneficium a principibus parcissime tribui solitum. sed fraudibus aquariorum obnoxium est, quibus prohibendis quanta cura debeatur, ex capite mandatorum manifestum erit quod subieci.

111 'Caducam neminem volo ducere nisi qui meo beneficio aut priorum principum habent. nam necesse est ex castellis aliquam partem aquae effluere, cum hoc pertineat non solum ad urbis nostrae salubritatem, sed etiam ad utilitatem cloacarum abluendarum.'

112 Explicitis quae ad ordinationem aquarum privati usus pertinebant, non ab re est quaedam ex iis, quibus circumscribi saluberrimas constitutiones in ipso actu deprehendimus, exempli causa attingere. ampliores quosdam calices, quam impetrati erant, positos in plerisque castellis inveni et ex iis aliquos ne signatos quidem. quotiens autem signatus calix excedit legitimam mensuram, ambitio procuratoris qui eum signavit detegitur. cum vero ne signatus quidem est, manifesta culpa omnium, maxime accipientis, deprehenditur, deinde vilici. in quibusdam, cum calices legitimae mensurae signati essent, statim amplioris moduli fistulae subiectae fuerunt, unde acciderat ut aqua non per legitimum spatium coercita, sed per brevis angustias expressa facile laxior rem in proximo fistulam inpleret. ideoque illud adhuc, quotiens signatur calix, diligentiae adiciendum est, ut fistulae quoque proximae per spatium, quod S. C. comprehensum diximus, signentur. ita demum enim vilicus cum scierit non aliter quam signatas conlocari debere, 30 113 omni carebit excusatione. circa conlocandos quoque calices observari oportet ut ad lineam ordinentur nec alterius inferior calix, alterius superior ponatur. inferior

1 aee aque c 3 effluunt add. Joc 6 17 fere litt. spat.
in c 21 deprehenditur suspectum. certe quidem transponi debet ante maxime (Buech) 24 acciderant c 26 illuc athuc c

28 qud c 31 excusationē c 33 īterior ca¹xix c

plus trahit; superior, quia cursus aquae ab inferiore rapitur, minus dicit. in quorumdam fistulis ne calices quidem positi fuerunt. hae fistulae solutae vocantur et ut aquario libuit, laxantur vel coartantur. adhuc illa aquariorum intolerabilis 114
5 fraus est: translata in novum possessorem aqua foramen novum castello inponunt, vetus relinquunt quo venalem extrahunt aquam. in primis ergo hoc quoque emendandum curatori crediderim. non enim solum ad ipsarum aquarum custodiam, sed etiam ad castelli tutelam pertinet,
10 quod subinde et sine causa foratum vitiatur. etiam ille 115
15 aquariorum tollendus est redditus, quem vocant puncta. longa ac diversa sunt spatia, per quae fistulae tota meant urbe latentes sub silice. has conperi per eum qui adpellabatur a punctis passim convulneratas omnibus in transitu negotiationibus praebuisse peculiaribus fistulis aquam, quo efficiebatur ut exiguis modis ad usus publicos perveniret. quantum ex hoc modo aquae ser*(i)*vatum sit, aestimo ex eo quod aliquantum plumbi sublati*(s)* eiusmodi ramis redactum est.

20 Superest tutela ductuum, de qua priusquam dicere 116
25 incipiam, pauca de familia quae huius rei causa parata est explicanda sunt. familiae sunt duae,
20 altera publica, altera Caesaris. publica est antiquior, quam ab Agrippa relicta Augusto et ab eo publicatam diximus; habet homines circiter ducentos quadraginta. Caesaris familia*(e)* numerus est quadringentorum sexaginta, quam Claudius cum aquas in urbem perduceret constituit. utraque autem familia in aliquot ministeriorum species diducitur: vilicos, castellarios, circitores, 117
30 silicarios, tectores aliosque opifices. ex his aliquos extra urbem esse oportet ad ea quae non sunt magnae molitionis, maturum tamen auxilium videntur exigere.

13 cōpari C seruatū C	15 negotiatoribus Joc 18 sublatis coni. Pol	17 serivatum scripsi sublati. C
		22 inter sunt et familie 15 fere litt. spat. in C
		24 habeo C 26 familia. C
		28 aliquod C (em. Joc) ita ut d ex t correctum sit
		29 deduciī C

homines in urbe circa castellorum et munerum stationes opera quaeque urgebunt, in primis ad subitos casus, ut ex pluribus regionibus, in quam necessitas incubuerit, converti possit praesidium aquarum abundantium tam amplum numerum utriusque familiae solitum ambitione aut negligentia praepositorum in privata opera diduci revocare ad aliquam disciplinam et publica ministeria ita instituimus, ut pridie quid esset actura dictaremus et quid quoque die egisset actis comprehende-
 118 retur. commoda publicae familiae ex aerario dantur, quod inpendium exoneratur vectigalium reditu ad ius aquarum pertinentium. ea constaⁿt ex † olio difficilisue quae sunt circa ductus aut castella aut munera aut lacus. quem reditum prope sestertiorum ducentorum quinquaginta milium alien^atum ac vagum, proximis vero temporibus in Domitian loculos conversum iustitia divi Nervae populo restituit, nostra sedulitas ad certam regulam redegit, ut constarent quae essent ad hoc vectigal pertinentia loca. Caesaris familia ex fisco accipit com-
 modum, unde et omne plumbum et omnes impensae ad
 20 ductus et castella et lacus pertinentes erogantur.

119 Quoniam quae videbantur ad familiam pertinere exposuimus, ad tutelam ductuum sicut promiseram divertemus, rem eniore cura dignam, cum magnitudinis Romani imperii vel praecipuum sit indicium.* multa atque ampla opera subinde nascuntur, quibus ante succurri debet quam magno auxilio egere incipient, plerumque tamen prudenti temperamento festinanda,

1 homines *Buech* om̄es c 4 abundantium *Heinr* abun-
 danti' c 5/6 abitionē ā neglegentiā p̄positoꝝ c 10 com-
 moda *Joc* Quom^a c ita ut o superscripta (Quomodo) in a (Quo-
 moda) correcta sit. Quom duabus lineis inductum est 12 ēstat c
 hortis aedificiisue *Joc* (locis *Buech* villis *Momms.*; fort.
*<prae>*di*<is>*) 13 duct' ^{aū}₇ castella c 15 alienatum
Pol alientē c 18 abhoc c 20 om̄ē (plumbum) c 24 eni-
 xiorē. c 25 cf. *praef.* 28 festinanda scripsi fustinenda c

quia non semper opus aut facere aut ampliare quaeren-
tibus credendum est. ideoque non solum scientia peri-
torum sed et proprio usu curator instructus esse debet,
nec suae tantum stationis architectis uti, sed plurium
5 advocare non minus fidem quam subtilitatem, ut aesti-
met quae repraesentanda, quae differenda sint, et rursus
quae per redemptores effici debeant, quae per domesti-
cos artifices. nascuntur opera ex his causis: aut ve- 120
tustate corrumpitur quid aut inpotentia possessorum
10 aut vi tempestatum aut culpa male facti operis, quod
saepius accidit in recentibus. fere aut vetustate aut vi 121
<tempestatum> partes ductuum laborant quae arcuationi-
bus sustine<n>tur aut montium lateribus adplicatae
sunt, et ex arcuationibus eae quae per flumen traiciuntur.
15 ideoque haec opera sollicita festinatione explicanda sunt.
minus iniuriae subiacent subterranea nec gelicidiis nec
caloribus exposita. vitia autem eiusmodi sunt, ut aut
non interpellato cur<su> subveniatur eis, aut emendari
nisi averso non possint, sicut ea quae in ipso alveo fieri
20 necesse est. haec dupli ex causa nascuntur: aut enim 122
limo concrescente, qui interdum in crustam indurescit,
iter aquae coartatur, aut tectoria corrumpuntur, unde
fiunt manationes quibus necesse est latera rivorum et
substructiones vitiari. pilae quoque ipsae tofo extuctae
25 sub tam magno onere labuntur. refici quae circa alveos
rivorum sunt aestate non debent, ne intermittatur usus
tempore quo praecipue desideratur, sed vere vel autum-
no et maxima cum festinatione, ut scilicet ante praepa-
ratis omnibus quam paucissimis diebus rivi cessent ne-
30 minem fugit, per singulos ductus hoc esse faciendum,
ne si plures pariter avertantur, desit aqua civitati. ea 123

5 fidē c 8 his] i c 9 quid aut scripsi aut quid c
possesox c 12 tempestatum add. Joc (eae insuper add. Buech)
13 sustineñ c 14 eae quae] aque c 18 cursubveniat c

19 averso Pol aūsa c (aqua aversa coni. Ded) 26 //
riuoꝝ cum transponendi signis c

quae non interpellato aquae cursu effici debent, maxime structura constant, quam et suis temporibus et fidelem fieri oportet. idoneum structurae tempus est a calendis Aprilibus in calendas Novembres ita ut optimum sit intermittere eam partem aestatis quae nimiis caloribus 5 incandescit, quia temperamento caeli opus est, ut ex \dagger commodi structura conbibat et in unitate $\langle m \rangle$ conrob $\langle o-r \rangle$ etur; non minus autem quam sol acrior gelatio pincipit materiam. nec ullum opus diligentiores poscit curam quam quod aquae obstaturum est; fides itaque 10 eius per singula secundum legem notam omnibus sed a 124 paucis observatam exigenda est. illud nulli dubium esse crediderim, proximos ductus, id est qui a septimo miliario lapide quadrato consistunt, maxime custodiendos, quoniam et amplissimi operis sunt et plures aquas singuli 15 sustine $\langle n \rangle$ t. quos si necesse fuerit interrumpere, maiorem partem \dagger aquarum urbis destituet. remedia tamen sunt et huius \langle modi \rangle difficultatibus: inchoatum excitatur ad libram deficientis, alveus vero plumbatis canalibus per spatium interrupti ductus rursus continuatur. porro 20 quoniam fere omnes specus per privatorum agros directi erant et difficilis videbatur futurae impensae peparatio, nisi aliqu $\langle u \rangle$ iuris constitutione succurreretur, simul ne accessu ad reficiendos rivos redemptores a possessoribus prohiberentur, S. C. factum est quod 25 subieci.

125 Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos. V. F. de rivis, specibus, fornicibus $\langle a \rangle$ quae Iuliae, Marciae, Appiae, Tepulae, Anienis reficiendis, Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. uti cum ii rivi, \langle specus, \rangle fornice, 30

5 iā c	7 commodo Schoene (Herm. VI p. 249) unitate
ērobeī c	8 sol acrior quā celatio c (transp. Ded.)
9 posseit c	10 aquae Joc eque c 13 VII Pol sexto c
15 sin ḡtis sustinet c	16/17 transponendum esse videtur sic: maiorem partem urbis aqua tum destituet 18 \langle modi \rangle add. <i>Schul</i> opus ante inchoatum add. <i>Pol</i> 19 alveus <i>Pol</i> aluea c
23 aliqua iuris Schul alicuius c	27 Q] φ c ēsul c
28 aquae Buech que c	30 specus add. Schul

quos Augustus Caesar se refectum impens>a sua pollicitus senatui est, reficerentur ex agris privatorum terram, limum, lapidem, testam, harenam, ligna ceteraque quibus ad eam rem opus esset, unde quaeque eorum proxime sine iniuria privatorum tolli, sumi, portari possint, viri **boni** arbitratu aestimata darentur, tolle-rentur, sumerentur, exportarentur; et ad eas res omnes exportandas earumque rerum reficiendarum causa, quotiens opus esset, per agros privatorum sine iniuria eorum itinera, actus paterent, darentur.'

Plerumque autem vitia oriuntur ex inpotentia possessorum, qui pluribus **modis** rivos violant. primum enim spatia, quae circa ductus aquarum ex S. C. vacare debent, aut aedificiis aut arboribus occupant. arbores magis no-cent, quarum radicibus et concamerationes et latera solvuntur. dein vicinales vias agrestesque per ipsas formas derigunt. novissime aditus ad tutelam praecludunt. quae omnia S. C. quod subieci provisa sunt.

'Quod Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus cos. 127
20 V. F. aquarum, quae in urbem venirent, itinera occupari monumentis et aedificiis et arboribus conscri, Q. F. P. D. E. R. I. C. cum ad reficiendos rivos specusque per **** quae et opera publica corrumpantur, placere circa fontes et fornices et muros utraque ex parte quinos denos 25 pedes patere, et circa rivos qui sub terra essent et specus intra urbem et extra urbem continentia aedificia utraque ex parte quinos pedes vacuos relinqu ita ut neque monumentum in is locis neque aedificium post hoc tempus

1 impensu | asollicitus **C** 2 8 litt. spat. **C**; suppl. fere <et necesse esset requirere> 3 testa **C** 6 boni add. *Joc* arbitratu (*rasura* 5 fere litt.) estimata **C** 12 modis add. cod. *Urb* 19 Q.] q **C** csul. **C** 21 Q.] que **C** 22 specusq p q (*sine lacuna*) **C** per<tineat, ut spatium circa eos pateat neve quicquam ad eos ponatur, quo impediantur a>quae expl. *Mommsenus* (*Brunn*, *font. iur. Rom.*⁶ p. 185). specusque iter aquae et opera p. *Gund* 24 quinos *Pithoeus* .c. uinos **C** 26 traditam lectionem servavit *Gund*; fort. scribendum: intra urbem et continentia aedificia et extra urbem

ponere neque conserere arbores liceret; si quae nunc es-
sent arbores intra id spatium, exciderentur praeterquam
si quae villae continentes et inclusae aedificiis essent. si
quis adversus ea commiserit, in singulas res poena HS
dena milia essent, ex quibus pars dimidia praemium 5
accusatori daretur, cuius opera maxime convictus esset
qui adversus hoc S. C. commisisset, pars autem dimidia
in aerarium redigeretur. deque ea re iudicarent cogno-
scerentque curatores aquarum.'

- 128 Posset hoc S. C. aequissimum videri, etiam <si> ex 10
re tantum publicae utilitatis ea spatia vindicarentur,
multo magis cum maiores nostri admirabili aequitate
ne ea quidem eripuerint privatis quae ad <com>modum
publicum pertinebant, sed cum aquas perducerent, si
difficilior possessor in parte vendunda fuerat, pro toto 15
agro pecuniam intulerint et post determinata necessaria
loca rursus eum agrum vendiderint, ut in suis finibus
proprium ius <tam> res publica quam privata haberent.
plerique tamen non contenti occupasse fines, ipsis due-
tibus manus adtulerunt per suffossa latera passim cursus 20
***us aquarum impe<t>ratum habent, quam ii qui quan-
tulumcumque beneficii occasionis ad expugnandos † nū
abutuntur. quid porro fieret, si non universa ista dili-
gentissima lege prohiberentur poenaque non mediocris
contumacibus intentare<tu>r? † que subscripsi verba 25
legis.

129 T. Quinctius Crispinus consul populum iure ro-

2 exipen̄t C (em. post ed. pr. Pol) 4 pena hes dena C (em.
Pol) 8 diq C 10 si add. Joc 13 eripuerint Ded eri-
puer C <com>modum van der Vliet modū C 17 uendindint
C 18 tam add. ed. pr. 19 occupassent C 20 suffossa Heinr
suetossa C 20/21 fere cursus <rivorum avertentes tam ii qui
i>us (praeivv. Pol et Heinr.) imperatū C 22 fere qui quantu-
lumcumque beneficii <impetrandi negotium fugientes, benefi-
cio> occasionis ad expugnandos <inlicitos usus fructus publi-
corum duct>uum abutuntur. 25 intentarer. que C 27 quin-
tius C (em. Ded.) post c̄sul 4 fere litt. spat. in C; fortasse ad-
dendum de senatus sententia (Buech)

gavit populusque iure scivit in foro pro rostris aedis
 divi Iulii p. k. Iulias. tribus Sergia principium fuit.
 pro tribu Sex. ** L. f. Virro <primus scivit>. quicum-
 que post hanc legem rogatam rivos, specus, fornices,
 5 fistulas, tubulos, castella, lacus aquarum publicarum,
 quae ad urbem ducuntur, sciens dolo malo foraverit,
 ruperit, foranda rumpendave curaverit peiorave fecerit,
 quo minus eae aqua<e> earumve quae qu<e>a<t> in urbem
 Romam ire, cadere, fluere, pervenire, duci, quove minus
 10 in urbe Roma et in iis locis, aedificiis, quae urbi con-
 tinentia sunt, erunt, in is hortis, praediis, locis, quorum
 hortorum, praediorum, locorum dominis, possessoribus U.
 F. aqua data vel adtributa est vel erit, saliat, distribuatur,
 dividatur, in castella, lacus <in>mittatur, is populo Ro-
 15 mano <HS> centum milia dare damnas esto. et quid-
 quid eorum ita fecerit, id omne sarcire, reficere, re-
 stituere, aedificare, ponere, et celere demolire damnas
 esto sine dolo malo; <e>aque omnia ita ut | coercenda
 multa dicenda sunt, | quicumque curator aquarum est,
 20 erit, si curator aquarum nemo erit, tum is praetor qui
 inter cives et peregrinos ius dicet, multa, pignoribus
 cogito, exercito, eique curatori aut si curator non erit,
 tum ei praetori eo nomine cogendi, || pignoris ca-
 piendi ius potestasque est<o>. si quid eorum servus

2 P. R. c tribui c 3 ptrib; c S. Vibidius Virro (C. J.
Att. III 603. 875) aut idem est aut eiusdem domus (Bruns, *font. iur. Rom.*⁶ pag. 116), contra S. Sex(ti)s, L. f. Virro Gund
 primus scivit add. Brissonius 7 peiorēue c (em. Schul)
 8 quae queat Gund quequa c 9 fluis c (em. Opsopoeus)
 duei c man; c 10 locis aedificiis, quae scripsi locis queedi-
 ficia c (locis aedificiis quae loca aedificia Buech, locis qua ae-
 difica Momms.) 11 his c 12 U. F. = u(su)f(ructuariis) expli-
 carit Gund 14 lacus (*unius litt. rasura*) midtañ c 15 H S
 add. Buech quidquid Momms. (*Röm. Strafr.* p. 1020) quidāqd
 c 18 eaque idem (*Röm. Staatsr.* 2³, 464) aque c coercenda—
 sunt ex v. 23 transpos. Gund 20 his c 21 dicet Buech
 dicit c multā c 23 p̄toria eo c cogendi Pol cogē De c
 24 est . c

fecerit, dominus eius HS centum milia populo D.
 D. E. si quis <locus> circa rivos, specus, fornices,
 fistulas, tubulos, castella, lacus aquarum publicarum,
 quae ad urbem Romam ducuntur et ducentur, termina-
 tus <e>st et erit, neve quis in eo loco post hanc le-
 gem rogatam quid obponito, molito, obsaepito, figito,
 statuito, ponito, conlocato, arato, serito, neve in eum
 quid inmittito, praeterquam † earum faciendarum,
 reponendarum causa, praeterquam quod hac lege li-
 cebit, oportebit. qui adversus ea quid fecerit, et adversus 10
 eum sitemps lex, ius causaque omnium rerum omni-
 busque esto, atque uti esset esse oportere<t>, si is
 adversus hanc legem rivum, specum rupisset forassetve.
 quo minus in eo loco pascere, herbam, fenum secare,
 sentes curatores aquarum, qui nunc sunt 15
 quique erunt, **** circa fontes et forni<ces> et muros
 et rivos et specus terminatus est, arbores, vites, vepres,
 sentes, ripae, maceria<e>, salicta, harundineta tol-
 lantur, excidantur, effodiantur, excodicentur, uti quod
 recte factum esse volet; eoque nomine iis pignoris 20
 capio, multae dictio <c>o<e>rciti<o>qu<e> esto; idque
 iis sine fraude sua facere licet<o>, ius potestasque esto.
 quo minus vites, arbores, quae villis, ae-

1 . h. S c D. D. E. (dare damnas esto) *Buech praeunte Ursino det c* 2 qui locus *Buech quis c* piuos c 5 est et erit *Buech sterit c* neve *Gund neque c* 6 obponit. molit. obsepit. figit. statuit. ponit. elocat. arat. serit c (*imperativum modum restituit Schul*) 8 immidtit c rerum *Momms.*
 11 sitemps lex, ius *Scaliger* sirē publicā ex iusu c 12 eeq. oportere c (*em. Ritschelius Rhein. Mus. VIII p. 300*) 15 post sentes 15 fere litt. spat. in c; sententiam indicavit *Mommserus Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. XV p. 301* sentes <tollere liceat, eius h. l. n. r.) 16 addendum secundum *Buech* faciunto, ut in eo loco qui locus //circa fontes //qq erunt cum transponendi signis c 7 fortuni (3 litt. spat.) 7 muroꝝ c (*em. Pol.*) 18 maceria. salicta c 20 rectū c 21 capto multa edici po. o R citi questo c (*multae dictio Scaliger coercitioque Opsopoeus*) 22 liceto (*Brunn, font. iur. R.*) licet. c isto. (12 fere litt. spat.) quomin; c

dificiis maceriisve inclusae sunt, maceriae, quas curatores aquarum causa cognita ne demolirentur dominis permiserunt, quibus inscripta insculptave essent ipsorum qui permisissent curatorum nomina, maneant, hac 5 lege nihilum rogato. quo minus ex iis fontibus, rivis, specibus, fornicibus aquam sumere, haurire iis, quibuscumque curatores aquarum permiserunt, permiserint, praeterquam rota, calice, machina liceat^t, dum ne qui puteus neque foramen novum fiat, eius hac lege nihilum rogato.'

Utilissimae legis contemptores non negaverim dignos 130 poena quae intenditur, sed neglegentia longi temporis deceptos leniter revocari oportuit. itaque sedulo laboravimus ut quantum in nobis fuit, etiam ignorantur qui 15 erraverant. is vero qui admoniti ad indulgentiam imperatoris decucurrerunt, possumus videri causa impetrati beneficii fuisse. in reliquo^m vero opto ne executio legis necessaria sit, † cum officii fidem etiam per offensas tueri praestitit.

1 curatoꝝ. C 3 ve *Mommsenus* q C 5 rogatio C (em.
Momms. CIL. I pag. 71) 6 aurire C 8 licea C 15 qui]
aut C 16 causā C 17 reliquo C 18 otīā C 19 praestiterit Schul (sed mendum latius patere videtur; cf. praef.)

INDEX NOMINUM

<p>Acilius Aviola 42 22
 Q. Aelius Tubero 40 6 18 41 7
 43 11 44 17 45 8 50 27 51 19
 M. Agrippa 7 3 18 8 1 14 17 20
 39 28 40 10 43 13 47 24
 Albius Crispus 42 17 18
 Albudinus fons 10 1
 Alsietina 3 8 8 25 12 10 13 13 18
 27 20 23 34 19
 Alsietinus lacus 9 2 27 22
 Anio 36 26 37 27 duae Anionis
 aquaes 9 24 duae Anienses 36 24
 Anio novus 3 9 9 25 10 17 28 11
 26 12 28 29 26 19 28 21 32 34 23
 28 37 4 10 23 43 27 44 4
 Anio vetus 3 7 4 17 26 5 9 25 8 2
 9 26 12 4 13 5 24 23 25 20 32 21
 37 2 19 50 29
 C. Antistius Vetus 41 24
 Apollinaris fons 3 6
 Appia 3 7 11 22 4 12 14 5 9 8 1
 12 8 13 13 16 24 1 32 5 50 29
 Appia via 3 13
 Appius Claudius Crassus (Caecus)
 3 12 19
 Appius Claudius 6 1
 Apulia 14 8
 M. Aquila Iulianus 9 16 42 3
 Asiniani horti 13 10
 Ser. Asinius Celer 42 5
 C. Asinius Pollio 41 24
 Ateius Capito 39 18 41 23 24
 Aventinus 13 4 17 30 15 35 18 22
 Alsietina quae vocatur Augusta
 3 8 8 25
 Augusta 4 6 9 10 10 3 6 24 5 28 29 </p> | Augustus 4 6 7 4 8 24 9 7 39 18
40 5 9 20 43 19 47 24 51 11
L. Aurelius Cotta 5 9
Q. Caecilius 6 1
Caelius mons 12 24 26 13 2 16
30 15 35 18
Caelius Rufus 30 7
Caerulus fons 9 22 30 28 24
Caesar (i. e. imperator) 2 21 13 19
17 14 17 31 10 16 32 11 22 27 33 2
7 15 19 26 31 34 11 21 26 28 35 3
42 28 44 1 2 47 23 26 48 19
C. Caesar (Caligula) 9 13
Camenarum fons 3 6
Campania 14 7
Capena porta 3 14 4 3 12 28
Capitolium 5 25 6 5 28
Capua 3 14
Careiae 27 22
Sp. Carvilius 4 19
L. Cassius Longinus Ravilla 6 23
Ceionius Commodus 27 14
Circus maximus 39 15
Claudia 3 9 9 22 27 10 4 6 7 26
11 26 28 12 28 31 26 32 27 25
28 24 30 30 16 17 34 23 25 35 19
36 21 37 8 43 27 44 4
Claudia via 9 2
Claudius 9 18 13 3 30 18 42 9
44 3 47 27
M. Cocceius Nerva 41 27
Collatia via 4 9 8 13 (3 22 adn.)
L. Cominius 40 15
Ser. Cornelius Cethegus 41 26
Cossus Cossi f. 42 9 |
|---|---|

Crabra 7 18 25
 Crassus Frugi 42 13
 M'. Curius Dentatus 4 16 23 24
 Curtius fons 9 22 31 28 24
 P. Decius Mus 3 10
 A. Didius Gallus 42 6 7
 Domitianus 42 20 48 16
 Cn. Domitius Afer 42 7 9
 Epaphroditiani horti 26 19 (4 5)
 Exquolina porta 13 12
 Q. Fabius 39 11
 Paulus Fabius Maximus 40 6 18
 41 7 43 11 44 17 45 8 50 27 51 19
 Fabius Persicus 42 1
 Fenestella 5 19
 Fonteius Agrippa 42 15 17
 Fulvius Flaccus 4 24 26
 M. Fulvius Flaccus 6 26
 Galerius Trachalus 42 17
 Gemelli 4 7 10 24 4 13
 Graeci 11 7
 Herculaneus rivus 10 25 12 25
 Italia 14 8
 Italici 11 32
 Iulia 3 8 7 9 11 17 23 24 28 8 6
 11 27 12 15 17 20 23 26 16 24
 27 1 30 17 33 25 50 28
 divus Iulius 53 2
 Iuturnae fons 3 6
 Laecanius Bassus 42 13
 C. Laelius 6 3
 Latina via 6 29 7 6 12 12 13 6
 Latium 14 8
 Lavicana via 13 7
 L. Lentulus 6 3
 M. Lepidus 5 26
 C. Licinius 39 11
 Luccius Telesinus 42 15
 Q. Lucretius 8 4
 Frontinus ed. Krohn

Lucullanus ager 3 22 6 27 8 6
 Lucullani horti 13 15
 Marcia 3 7 5 18 24 6 5 8 2 9 7 9
 10 11 23 10 1 3 5 7 11 27 12 15
 20 24 25 13 26 18 28 29 30 16 33 1
 35 22 36 21 37 13 17 38 4 50 28
 Marcius Rex 5 12 19 6 4
 P. Marius 42 14 15
 Martius campus 13 15
 Memmius Regulus 42 11
 Messala Corvinus 40 13 41 21 23
 Nero 6 8 30 17
 arcus Neroniani 13 1 35 19
 villa Neroniana Sublaquensis
 37 25
 Nerva 1 4 23 16 35 11 27 41 27
 42 18 23 48 17
 P. Nonius Asprenas 9 16 42 3
 S. Nonius Quintilianus 42 6
 Octavianus specus 13 9
 C. Octavius Laenas 42 1 3
 Palatium 13 4
 Pallantiani horti 12 25 30 26 31
 L. Papirius Cursor 4 16 19
 Petronius Turpilianus 42 12 13
 L. Piso 42 10 11
 Plancus 41 23
 M. Plautius Hypsaeus 6 25
 C. Plautius Venox 3 15
 Pompeius Longus 42 7
 Pompeius Silvanus 42 18 20
 M. Porcius Cato 42 4
 Postumius Sulpicius 40 14
 Praenestina via 3 22 4 7
 Publicii clivus 4 12 13 18
 Pyrrus 4 18
 T. Quinctius Crispinus 52 27
 Roma 2 10 6 7 27 7 1 7 8 7 37 9
 Romani 3 2

populus Romanus 53 15 54 3	Tibur 4 26
Romanum imperium 48 25	Tiburtes 5 2 24 26
Sabatinus lacus 27 22	Titianus 9 19
Saepta 13 16	Titus 42 22
Salinae 3 25 4 13	Torquatiani horti 4 5
Samniticum bellum 3 11	Traianus 38 6
C. Sentius 8 4	Transtiberina regio 8 32 12 10
13 5
Sergia tribus 53 2	Treba Augusta 37 27
Q. Servilius 6 3	Trigemina porta 3 26 4 13
Cn. Servilius Caepio 6 23	Tusculani 7 19 26
Sibillini libri 5 23	Tusculanus ager 6 27
Silius 41 23 42 17	Valeria via 6 6
Simbruinum 10 18	M. Valerius Maximus 3 10
Spes vetus 4 4 12 23 13 1 11 24 5
35 22	Valerius Messalinus 42 20
Sublacensis via 6 8 9 27 10 17	Q. Veranius 42 7
Suetonius Paulinus 42 15	Verginius Rufus 42 11 23
Sulla 9 19	Vespasianus 42 18 22
Ser. Sulpicius Galba 5 8	Viminalis collis 12 21 Viminalis
porta 12 21
Tampius Flavianus 42 21 22	Virgo 3 8 8 6 8 13 12 7 13 13 14
27 9 34 6
Tarius Rufus 41 25 26	Sex.** M. f. Virro 53 3
Tepula 3 8 6 26 28 7 8 10 11 27
12 16 20 25 19 26 13 27 2 33 11
50 29	L. Visellius Varro 41 26
Tiberis 3 3	L. Vitellius 42 1
Tiberius 9 13	Vitruvius 14 18 23
	L. Volcatius 7 4

32 2967

Lit. Rom. B

Neuerscheinungen der klassischen Altertumswissenschaft

- ALTERTUM, Vom, zur Gegenwart. Die Kulturzusammenhänge in den Hauptepochen u. a. d. Hauptgebieten. 2., verm. Aufl. gr. 8. 1921. Geh. M 75.—, geb. M 90.—
- BANDERET, A., Untersuch. z. Xenophons Hellenika. gr. 8. 1919. Geh. M 40.—
- BARDT, C., Römische Charakterköpfe in Briefen. Vornehmlich aus caesarischer und trajanischer Zeit. Mit 1 Karte. gr. 8. 1922. Geh. M 120.—, geb. M 136.—
- BETH, K., Religion und Magie bei den Naturvölkern. gr. 8. 1914. Geh. M 40.—, geb. M 70.40
- BETHE, E., Homer, Dichtung und Sage. I. Band: Ilias. gr. 8. 1914. Geh. M 64.—, geb. M 96.—. II. Band: Odyssee. Kyklos, Zeitbestimmung. Neben den Resten des troischen Kyklos und einen Beitrag von F. Studniezka. 1922.
- BICKEL, E., Der römische Gottesbegriff. Eine Studie zur antiken Religionsgeschichte. gr. 8. 1921. Geh. M 40.—
- CICHLORIUS, C., Römische Studien. (Historisches, Literaturgeschichtliches, Epigraphisches aus vier Jahrhunderten Roms.) [Unter der Presse 1922.]
- CORPUS MEDICORUM GRAECORUM. V. 4, 2. Galeni de sanitate tuenda de alimentorum facultatibus de bonis malisque sucis de victu attenuante de ptisana de dignotione ex insomniis. gr. 8. Edd. K. Koch, G. Helmreich, K. Kalbfleisch, O. Hartlich. [Unter der Presse 1922.]
- IX, 1. Paulus Aegineta ed. J. L. Heiberg. Libri I—IV. gr. 8. 19.1. Geh. M 90.—, geb. M 102.—
- DIELS, H., Antike Technik. Sieben Vorträge. 2., erw. Aufl. Mit 78 Abb., 18 Tafeln und 1 Titelbild. gr. 8. 1920. Geh. M 40.—, geb. M 60.—
- FIMMEN, D., Die kretisch-mykenische Kultur. Mit 203 Abb. im Text und 2 Tafeln. Lex. 8. 1921. Geh. M 90.—, geb. M 130.—
- GEFFCKEN, J., Die griechische Tragödie. 3. Aufl. gr. 8. 1921. Geh. M 25.—, geb. M 40.—
- GERCKE, A., u. E. NORDEN, Einleit. in d. Altertumswissensch. 3 Bde. Lex.-8.
I. Band: 1. Methodologie (A. GERCKE). 2. Sprache (P. KRETSCHMER). 3. Antike Metrik (E. BICKEL). 4. Griechische und römische Literatur (E. BETHE, P. WENDLAND, E. NORDEN). 3. Aufl. [Unter der Presse 1922.] Daraus einzeln bereits erschienen: v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF: Geschichte der Philosophie. 1921. Geh. M 32.—, geb. M 40.—
II. — 1. Griechisches und römisches Privatleben (E. PERNICE). Kart. M 35.—
2. Münzkunde (K. REGLING). Kart. M 15.—. 3. Griechische Kunst (F. WINTER). Kart. M 37.50. 4. Griechische und römische Religion (S. WIDE - M. NILSSON). Kart. M 40.—. 5. Exakte Wissenschaften und Medizin (J. L. HEIBERG). Kart. M 18.75. 6. Geschichte der Philosophie (A. GERCKE). Kart. M 45.—.
3. Aufl. 1922. Komplett geh. M 156.—, geb. M 187.50
III. — 1. Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaironeia (C. F. LEHMANN-HAUPT). 2. Griech. Gesch. seit Alexander (J. BELOCH). 3. Röm. Gesch. bis z. Ende der Republik (J. BELOCH). 4. Die röm. Kaiserzeit (E. KORNEMANN). 5. Griech. Staatsaltertümer (B. KEIL). 6. Römische Staatsaltertümer († K. J. NEUMANN). 2. Aufl. 1914. Geh. M 90.—, geb. M 120.—
- GRIECHISCHE UND LATEINISCHE LITERATUR UND SPRACHE. Bearbeitet von U. v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, K. KRUMBACHER, J. WACKERNAGEL, FR. LEO, E. NORDEN, F. SKUTSCH (D. Kult. d. Gegenw. Hrsg. v. Prof. P. Hinneberg. Teil I, Abt. 8.) 3. Aufl. Lex.-8. [Neudruck in Vorb. 1922.]
- GRUPPE, O., Gesch. d. klass. Mythologie u. Religionsgesch. gr. 8. 1921. M 112.—
- HAGEMANN, A., Griechische Panzerung. I. Der Metallharnisch. gr. 8. 1920. Kart. M 80.—
- HEINZE, R., Virgils ep. Technik. 3. Aufl. gr. 8. 1915. M 96.—, geb. M 112.—
- KAERST, J., Geschichte des Hellenismus. 3 Bände. gr. 8.
- L. Bd. Die Grundlegung des Hellenismus. 2. Aufl. 1917. Geh. M 128.—, geb. M 160.—
- KORNEMANN, E., Mausoleum und Tatenbericht des Augustus. gr. 8. 1921. Geh. M 75.—, geb. M 100.—
- KRELLER, H., Erbrechtliche Untersuchungen auf Grund der graeco-ägyptischen Papyrusurkunden. gr. 8. 1919. Geh. M 175.—, geb. M 205.—
- MEISTER, K., Lateinisch-griechische Eigennamen. 1: Altitalische u. römische Eigennamen. gr. 8. 1916. Geh. M 38.40, geb. M 51.20
— Die homerische Kunstsprache. Lex.-8. 1921. Geh. M 75.—

Verlag von B. G. Teubner · Leipzig und Berlin

Preisänderung vorbehalten

Neuerscheinungen der klassischen Altertumswissenschaft

- MITTEIS, L., u. U. WILCKEN, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde. In 4 Teilen zu je 2 Halbbänden. gr. 8. 1912. I. Bd.: Historischer Teil. Von U. WILCKEN. 1. Hälfte: Grundzüge. M 100.—, geb. M 130.—. 2. Hälfte: Chrestomathie. M 112.50, geb. M 142.50. II. Bd.: Juristischer Teil. Von L. MITTEIS. 1. Hälfte: Grundzüge M 65.—, geb. M 95.—. 2. H.: Chrestomathie. M 100.—, geb. M 130.—
- NORDEN, ED., Agnostos Theos. Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede. gr. 8. 1913. (Neudruck u. d. Pr. 22.)
- Ennius und Vergilius. Kriegsbilder aus Roms großer Zeit. gr. 8. 1915. Geh. M 48.—
- Vergils Aeneis. Buch VI. 2. Aufl. gr. 8. 1916. Geh. M 96.—, geb. M 128.—
- Antike Kunstprosa I. u. II. Bd. 3. Abdr. gr. 8. 1918. Geh. je M 100.—, geb. je M 130.—
- Die germanische Urgeschichte in Tacitus' Germania. 2. Abdruck mit Ergänzungen. gr. 8. 1922. Geh. M 150.—, geb. M 175.—
- PLINI CAECILI SECUNDI epistularum libri decem. Rec. E. T. Merrill. gr. 8. 1922. Geh. M 100.—, geb. M 125.—
- POLAND, F., REISINGER, E., WAGNER, R., Die antike Kultur. In ihren Hauptzügen dargestellt. Mit 118 Abb. im Text, 6 ein- und mehrfarbigen Tafeln und 2 Plänen. In Halbleinen M 125.—, in Halbpergament mit Goldoberschnitt M 437.50
- SCHWARTZ, E., Charakterköpfe aus der antiken Literatur. I. 5. Aufl. 1919. II. 3. Aufl. 1919. Geb. je M 28.—. Beide Bände zus. in Geschenkband M 55.—
- SOMMER, F., Sprachgeschichtliche Erläuterungen für den griech. Unterricht. Laut- u. Formenlehre. 2. Aufl. gr. 8. 1917. Geh. M 24.40, geb. M 32.—
- ΣΤΟΙΧΕΙΑ. Studien zur Geschichte des antiken Weltbildes und der griechischen Wissenschaft. Herausgegeben von Franz Boll. gr. 8.
- Heft 1. F. BOLL, Aus der Offenbarung Johannis. Hellenistische Studien zum Weltbild der Apokalypse. 1914. Geh. M 40.—, geb. M 64.—
- Heft 2. E. PFEIFFER, Studien zum antiken Sternglauben. 1916. Geh. M 40.—, geb. M 64.—
- Heft 3. E. FEHRLE, Studien zu den griechischen Geponikern. 1920. Geh. M 25.—
- Heft 4. M. BREITHAUPT, De Parmenisco Grammatico. 1915. Geh. M 22.40, geb. M 40.—
- Heft 5. W. CAPELLE, Berges- u. Wolkenhöhen bei griech. Physikern. 1916. Geh. M 16.—, geb. M 32.—
- Heft 6. F. GISINGER, Das I. Buch der Erdbeschreibung des Eudoxos von Knidos. 1921. Geh. M 80.—
- Heft 7. F. DORNSEIFF, Das Alphabet in Mystik und Magie. 1922. Geh. M 100.—
- STROUX, J., Handschriftliche Studien zu Cicero de Oratore. Die Rekonstruktion der Handschrift von Lodi. gr. 8. 1922. Geh. M 40.—
- TEUFFEL, W. S., Geschichte der römischen Literatur. Von E. KLOSTERMANN, W. KROLL, R. LEONHARD, F. SKUTSCH u. P. WESSNER. 3 Bände. gr. 8.
- I. Bd. Die Literatur der Republik. 6. Aufl. 1916. Geh. M 62.50, geb. M 93.75
- II. — Vom Jahre 37 v. Chr. b. z. Jahre 96 n. Chr. 7. Aufl. 1920. Geh. M 62.50, geb. M 93.75
- III. — Vom Jahre 96 n. Chr. b. z. Ausg. d. Altert. 6. A. 1913. M 62.50, geb. M 93.75
- VAHLEN, J., Gesammelte philologische Schriften: Bd. I. Schriften der Wiener Zeit 1858—1874. Geh. M 112.—, geb. M 116.—. Bd. II. Schriften der Berliner Zeit 1874—1911. [Unter der Presse 1922.]
- WILAMOWITZ MOELLENDORFF, U. v., Geschichte der Philologie. gr. 8. 1921. Geh. M 32.—, geb. M 40.—
- u. J. KROMAYER, Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer. (Die Kultur der Gegenwart. Hrsg. von Prof. P. Hinneberg. Teil II, Abt. IV.) 2. Aufl. [Unter der Presse 1922.]
- [WOHLRAB-]LAMER, H., Die altklassische Welt. Neubearb. von M. Wohlraabs altklass. Realien im Gymnasium. 11. Aufl. Mit 2 Plänen. gr. 8. 1920. Kart. M 20.—

Verlag von B. G. Teubner · Leipzig und Berlin

Preisänderung vorbehalten

Klass. Autoren Bd. IV Seite 1099

SLUB Rom. B 2967

